

РОЗДІЛ 1

АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ. ПОЛЕМІКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП ДИСКУРСУ

1.1. ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Друга половина ХХ століття стає переломною для лінгвістики в цілому. Насамперед це обумовлено розвитком засобів масової інформації. Ще однією причиною, специфічною для вітчизняної лінгвістики, стала демократизація суспільства, що також відтворилося в мовних процесах: велика кількість англословних запозичень, сленгових виразів, метафор і таке інше [10, с. 120].

У сучасному суспільстві відбувається боротьба за інформаційний простір, який організовано таким чином, щоб досягти максимального перлокутивного ефекту. Такий ефект повинен бути задалегідь передбачений, тобто прагматична сторона виступає генератором інших видів інформації, все це призводить до зміни традиційних пріоритетів у лінгвістичних дослідженнях. Теоретична семантика, що вивчає мову як набір абстрактних знаків, не може дати відповіді на поставлені суспільством питання: чому різні автори, відправники інформації, по-різному, з точки зору підбору мовних засобів і способів їх подачі, оформлюють своє повідомлення, чому одні висловлювання переконливі, а інші — ні. Так, М. Фуко зазначав: «Дві людини одночасно можуть висловити свої думки щодо однакового явища, але, оскільки їх двоє, буде два різних акти висловлювання» [185, с. 102]. Отже, «динамізм соціальних процесів» [160] відтворився в мові, що зумовило виникнення нових лінгвістичних напрямів дослідження, зокрема прагматики.

Прагматика (від грец. прагма — справа, дія) — галузь досліджень у семіотиці й мовознавстві, в якій вивчається функціонування мовних знаків у мовленні [100, 389]. Уперше термін «прагматика» був уведений наприкінці 30-х років Ч. Моррісом, який писав про те, що прагматика «... займається походженням, застосуванням і впливом знаків» [122, с. 130].

У річищі прагматичних досліджень велика увага приділялася процесу впливу знаків на реципієнта. Учені стали звертатися при характеристиці,

аналізі текстів до позатекстових реалій, екстралінгвістичних факторів, щоб пояснити механізми мовного впливу на одержувача інформації, що призвело до необхідності пошуку заміни або корегування терміна «текст». Таким чином, у прагматиці виникає термін «дискурс». Поняття дискурсу виникає в дослідженнях Е. Бенвеніста, який надав французькому слову «discourse» термінологічне значення, позначивши ним «... мова, яка присвоюється мовцем» [100, с. 137]. «Мову слід розуміти при цьому в самому широкому сенсі, як будь-яке висловлювання, що передбачає мовця й слухача, а також намір першого певним чином впливати на іншого» [22, с. 276–279]. Учений відмежовує об'єктивний план розповіді від суб'єктивного плану дискурсу. Про це висловлювався французький учений Ш. Баллі: «... Навіть абстрактні речі постають у промові крізь призму наших потреб та бажань у світлі суб'єктивного сприйняття» [13, с. 328]. У висловлюваннях обох лінгвістів звертається увага на те, що мова в першу чергу існує для спілкування мовців, для здійснення комунікативного процесу.

Більш віддалені витоки теорії дискурсу можна знайти в теорії мовленнєвих жанрів М. Бахтіна. Згідно з концепцією ученого, людська мова в типових ситуаціях представлена готовими формами мовленнєвих жанрів, які «організують нашу мову майже так само, як її організують граматичні форми» [19, с. 257]. М. Бахтін указує на те, що «різноманітність мовленнєвих жанрів неосяжна, тому що є невичерпними можливості різноманітної людської діяльності» [19, с. 237]. Кожній сфері діяльності притаманні свої жанри. Крім цього, розвиток жанрів відбувається з точки зору їх ускладнення — від побутової репліки до літературного твору. Вибір того чи іншого типу дискурсу або мовного жанру залежить від інтенції мовця. М. Бахтін писав: «Мовна воля мовця здійснюється, насамперед, у виборі певного мовленнєвого жанру... І далі, мовний задум мовця з усією його індивідуальністю і суб'єктивністю застосовується і пристосовується до обраного жанру, складається та розвивається в певній жанровій формі» [19, с. 256–257].

У прагматиці також основною визначальною ознакою дискурсу вважається волевиявлення відправника інформації, його інтенція: «... дискурс, тобто мовленнєве висловлювання...» передбачає «... мовця (автора) й слухача (адресата), а також наявність у першого наміру вплинути на іншого за допомогою мовних засобів» [106, с. 33]. Крім того, М. М. Бахтін відзначає необхідність враховувати позамовний контекст дійсності, до якого включені ситуація, обстановка та передісторія [19, с. 252], що схоже з поняттям екстралінгвістичного фактора в прагматиці.

Дослідження дискурсу тривали, і на початку 70-х років «... сформувався науковий напрямок під назвою «лінгвістика тексту» [43], який об'єднав лінгвістичні досягнення з успіхами інших наук: інформатики, літературознавства, теорії комунікації і таке інше. Текст, дискурс опинилися в колі уваги лінгвістів, де відбувалося розмежування цих понять. Тексту відводилося першочергове значення, оскільки він виявився більш широким за сферою свого застосування. Як зазначає професор В. Г. Борботько, «... поняття текст застосовується не тільки для зв'язного мовного твору, але й для будь-якого письмового документа, в тому числі й з елементами графіки, який, на відміну від дискурсу, будується не тільки за законами мови, але й за іншими схемами, згідно з практичними потребами людини (анкета, список, реклама, перелік інструкцій тощо)» [28]. Н. Д. Арутюнова також закріплює пріоритет тексту. У статті дослідниці «Дискурс» в ЛЕС, 1990 знаходимо наступне визначення дискурсу — «... це мова, «занурена в життя» [100, с. 137], що унеможливує застосування цього терміна, наприклад, до давніх текстів, оскільки «їх зв'язки... з живим життям не відновлюються безпосередньо» [100, с. 137]. Віддаючи данину повазі автору, дозволимо собі висловити деякі сумніви. Давні тексти, якими б давніми вони не були, не могли створюватися в ізоляції від життя й від читача. Вони теж були занурені в життя, в них так само, як і в сучасних текстах, представлені інтенції автора, його світосприйняття та оцінки. У даному випадку, очевидно, точніше говорити про відмінності дискурсів минулого, в умовах якого створювався й сприймався текст, й дискурсу сьогодення, в якому реципієнтом є наш сучасник. Зарубіжні вчені теж обґрунтовували пріоритетність тексту над дискурсом. Наприклад, Поль Рікер наголошує, що текст — це «об'єднані або структуровані форми дискурсу, зафіксовані в письмовій формі» [150, с. 3].

Розбіжності у поглядах учених на текст й дискурс призвели до віддалення лінгвістики тексту від аналізу дискурсу. Дискурс визнається як більш широке поняття, «складне комунікативне явище, що містить у собі також соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації (їхні характеристики), так і про процес виробництва й сприйняття» [50, 13]. Саме аналіз дискурсу покликаний відповісти на питання: «Чому було обрано такий чи інший мовний засіб?»; «Як це характеризує мовця?»; «Чого він досяг?». Дискурс є процесом застосування мовної системи, а текст — це кінцевий результат даного процесу, послідовність речень. Зокрема, емність поняття «дискурс» відзначають багато вчених [50; 120]. Визначення дискурсу, запропоноване Н. Н. Мироною, акумулює, на наш погляд, погляди на дискурс: «Дискурс — це

мовленнєвий потік, мова, що постійно рухається, що вибирає все різноманіття історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей як комуніканта, так і комунікативної ситуації, в якій відбувається спілкування. У дискурсі відображається менталітет і культура як національна, загальна, так і індивідуальна, приватна» [120, с. 53].

Убачаємо, що термін «мовленнєвий потік» не є достатньо чітким. Уважаємо можливим і доцільним замінити цей термін описовою конструкцією «усне або письмове висловлювання, а також його фрагмент». Таке визначення дозволяє уточнити відношення між дискурсом та текстом. Отже, текст — це (згаданий вище) фрагмент, взятий без урахування комплексу екстралінгвістичних ознак ситуації, під час якої він створюється й сприймається.

Дискурсивний аналіз орієнтує на дослідження цілісної системи лінгвістичних і нелінгвістичних чинників: значення мовної одиниці, причина її вибору, успішність виконання відправником інформації свого наміру, особливості аудиторії, що сприймає інформацію (рівень освіченості, культурний рівень, приналежність до конкретної етнічної групи, яка має певний менталітет), оцінка супутнього фону та багато інших факторів на відміну від аналізу тексту, який не передбачає залучення таких позалінгвістичних факторів, фокусуючись, насамперед, на мовному змісті.

Існування такої безлічі точок зору на проблему визначення дискурсу безумовно призводить до виникнення значної кількості робіт, присвячених проблемі типології дискурсів. Розглянемо це питання.

1.1.1. Типологічні особливості полемічного дискурсу

Наразі як закордонні, так і вітчизняні вчені, виокремлюють різні типи дискурсів: дискурс влади, дискурс пострадянського суспільства, політичний дискурс, дискурс інакомислення, роблячи спробу класифікації існуючих типів. Така велика кількість типів дискурсів та, відповідно, їх класифікацій виникає, мабуть, через застосування вченими різних параметрів для визначення типів дискурсів.

Одним із таких параметрів є протиставлення діалогу монологу. Французький семіолог та літературознавець Ю. Кристева слідом за М. М. Бахтіним застосовує динамічний аналіз текстів і виділяє монологічний дискурс, який уключає в себе: «1) образотворчий спосіб опису і розповіді (епос); 2) історичний дискурс; 3) науковий дискурс. ... З іншого боку, це діалогічний дискурс, тобто дискурс 1) карнавалу; 2) ментіпеї; 3) роману (поліфонічного)» [86, с. 441]. За основу обирається здатність дискурсу звернутися до самого себе. У першому випадку ця

здатність пригнічується за допомогою заборони та цензури, тоді як у другому випадку «лист знаходиться в процесі читання іншого листа, тобто відбувається читання самого себе...» [86, с. 441–442]. Проте з цієї типології не можна визначити місце таких дискурсів, як рекламний, полемічний, політичний, які поєднують риси монологу і діалогу.

У статті «Про типологію мови» А. А. Холодович уперше в російському мовознавстві намагається створити універсальну типологію мови. Дослідник пропонує для ідентифікації мовленнєвого акту 5 ознак: засіб вираження (звук, письмовий знак, жест), комунікативність, орієнтованість (перехідність — бере участь одна сторона — або взаємність — беруть участь обидві сторони), квантифікативність (індивідуальний або масовий характер), контактність (дистантність) [187, с. 208]. Ґрунтуючись на цій класифікації, до мовних актів можна віднести і такі, які проходять без участі мови (мова жестів, наприклад).

Дещо неоднозначною є класифікація А. Р. Лурії, в якій виокремлено дві форми розгорнутого зовнішнього мовлення: усна і письмова [109, с. 259]. Усне мовлення представлене трьома формами: вигуки, діалогічне мовлення та монолог [109, с. 259]. Для письмової промови кількість форм не обмежується: письмове повідомлення, доповідь, розповідь, міркування. Загальним для форм писемного мовлення є те, що не передбачається наявність співрозмовника і знання ситуації адресатом, тобто це мовлення у відсутності співрозмовника [109, с. 269–274]. По-перше, до класифікації взято різні критерії порівняння. По-друге, не можна погодитися з твердженням про відсутність співрозмовника: автор будь-якого письмового тексту орієнтований на певну аудиторію. Зокрема, в літературознавчій полеміці — це коло фахівців (літературознавці, літератори, критики, мистецтвознавці, вчителі), що є обізнаними в нюансах проблеми.

Багато вчених досліджують типи тільки діалогічних дискурсів. У якості основного параметра вони виділяють цілеспрямованість дискурсу залежно від інтенції автора. Зокрема, Н. Д. Арутюнова пропонує загальну схему жанрів спілкування: «1) інформативний діалог; 2) прескриптивний діалог; 3) обмін думками з метою прийняття рішення чи з'ясування істини...; 4) діалог, що має метою встановлення або врегулювання міжособистісних відносин; 5) дозвільно-мовленнєві жанри: а) емоційний, б) артистичний...» [190, с. 38]. Але полеміка знаходиться на стику діалогу і монологу, тому важко визначити її місце серед інших типів дискурсу згідно з наведеною класифікацією.

Інтенціональний чинник покладений в основу класифікації В. Франка. Дослідник розрізняє комплементарний тип діалогу, компететивний

і координативний. При першому типі діалогу в одного з партнерів повинен бути дефіцит інформації; другий тип відбувається, якщо є конкуренція думок і прагнень партнерів. За допомогою координативного типу комуніканти «... вирівнюють суб'єктивні інтереси й прагнення» одне одного [170, с. 46].

У типології такого дослідника дискурсу, як С. А. Сухих уточнюється поняття інтенціонального фактора. Він вводить термін макроінтенція. «Макроінтенції у діалозі є об'єктивними й виникають із соціальних мотивів» [170, с. 47]. Учений для кожної макроінтенції, загалом їх 4, визначає відповідні типи діалогу: 1) експресивна макроінтенція — аффіліативний тип діалогічного дискурсу; 2) евристична макроінтенція — діалог-інтерв'ю; 3) координативна макроінтенція реалізується в інтерпретаційному діалозі; 4) регулятивна макроінтенція характеризує інструментальний тип діалогічного дискурсу [170, с. 47–48]. В одному діалогічному дискурсі можуть одночасно бути кілька макроінтенцій. Такий дискурс А. Сухих називає комплексним [170, с. 49].

Існують і такі класифікації, які беруть за основу ту чи іншу тему, запропоновану в діалогічному дискурсі.

Один із основоположників дослідження дискурсу Т.А. ван Дейк пов'язує типи дискурсів із різними жанрами: «... у новинах ми чекаємо повідомлень про політичні події..., але не про банальні ... дії чи події» [50, с. 51]. Автор обмежує типи дискурсу діапазоном можливих тем, «... які ми можемо назвати тематичним репертуаром певного типу дискурсу. ... Межі цього репертуару чітко не визначені, вони залежать від інтересів, цінностей і соціокультурних норм» [50, с. 52].

Тематичний зміст слугує основним параметром у класифікації Г.І. Бубнової. Вона виокремлює 4 класи діалогів на цій основі: « 1) нейтральний діалог-бесіда зі збереженням дистантності між партнерами; діалог-унісон з особистісно-побутовою тематикою; 3) діалог-дискусія із нейтрально-абстрактною тематикою; 4) діалог про події з особистісно-побутовою тематикою, яка емоційно гостро переживається партнерами» [30, с. 53–68]. У цій класифікації враховується й такий фактор, як контакт між співрозмовниками. Потрібно відзначити, що не завжди можна чітко визначити клас діалогу згідно з наведеною класифікацією. Зокрема, полемічний дискурс може бути представлений як діалог-дискусія із нейтрально-абстрактною тематикою, але може бути й діалогом про події з особистісно-побутовою тематикою, яка гостро сприймається комунікантами.

Комунікативна функція спілкування стає провідною в типології Х. Гайснера [170, с. 46]. На цій основі виділено 5 класів діалогів:

«...1) фактичні діалоги відбуваються для підтримки соціального контакту в суспільстві; 2) риторичні спрямовані на зміну соціально-економічного буття; 3) естетичні діалоги дозволяють інтерпретувати дійсність; 4) терапевтичні усувають функціональні перешкоди суб'єктивної комунікації; 5) метакомунікативні дозволяють здійснити рефлексію комунікативної поведінки». Дослідники, що займаються даною проблемою, відзначають, що класифікація Х. Гайснера не відображає особливостей побудови діалогічних дискурсів.

Звернемося до таких класифікацій, де автори як основний принцип вибирають синтаксичний принцип, принцип достовірності інформації та принцип типу особистості автора діалогу.

Г.Я. Солганік виокремлює типи мовлення з точки зору синтаксичного принципу. До першого типу мовлення віднесені висловлювання від 1-ої особи, в тому числі й такі, в яких присутні непрямі засоби вираження «я». Другий тип мовлення представлений висловлюваннями від 2-ої особи, а третій — висловлюваннями від 3-ої особи. «Структурна роль виділених типів мовлення полягає в тому, що будь-яка промова (незалежно від її стильової приналежності) завжди ведеться від однієї з трьох осіб» [163, с. 76–77]. У полеміці присутні висловлювання від першої особи, від другої особи, від третьої особи, що ускладнює віднесення полемічного дискурсу до одного типу.

А. Мазур класифікує типи мовлення залежно від того, наскільки істинна (якісна) пропонується інформація [112]. Таким чином, виокремлюється трансформування, тобто правильне інформування; псевдо інформування — надмірне інформування; дезінформування — брехня; параінформування — натяки; метаінформування — обман [112, с. 89]. Уся інформація може бути представлена в 3-х формах: корисна, надлишкова, паразитна. Перша є мінімально можливою, що міститься в даній інформаційній низці; друга — це «... інформація, отримана з інших інформацій даної інформаційної низки» [112, с. 211]; третя — «інформація, що виникає поза наведеного процесу управління» [112, с. 211]. Виходячи з даної класифікації, у полеміці можуть бути присутні всі три форми інформації, тоді полемічний дискурс важко віднести до одного з виокремлених типів мовлення.

Нарешті, О.А. Пушкін говорить про організацію дискурсу з точки зору мовної особистості, тобто з точки зору автора. «Спосіб організації дискурсу не можна розглядати у відриві від особистості, тому що саме поняття спосіб пропонує екстеріоризацію внутрішніх здібностей особистості на результати її діяльності, в даному випадку, на дискурс» [147, с. 52]. Автор розглядає авторитарний тип дискурсу та його підвиди: прихований, діалогічний, ліберальний, адміністративний [147, с. 54].

Цікава класифікація запропонована вченим П. В. Зернецьким, який висуває на перший план організацію простору мовленнєвої діяльності. Це простір чотирирівимірний, оскільки в ньому діють 4 сили, які мають вплив: аргументативна, акумулююча, мотивуюча і прагматична. За наявності однієї явно домінуючої сили можна говорити про елементарний тип дискурсу. Якщо ж «... використовуються 2, 3 або 4 можливі сили, які мають вплив ...», то виникає комбінований тип дискурсу [63, с. 60–66].

Існує значна кількість робіт, в яких автори не пропонують класифікацію, а характеризують лише окремих тип дискурсу. Зокрема, Л. М. Синельникова говорить про філософський дискурс, художній дискурс, персуазивний (нерівноправний) дискурс. Останній тип може бути представлений екстремальним маніпулятивним дискурсом, в якому «... право на істину узурпується одним співрозмовником, у той час як інший (інші) зводиться з комунікативного п'єдесталу» [160, с. 22]. Дослідниця також виділяє публіцистику як особливий вид дискурсу, політичний дискурс [160, с. 20–27].

У роботі «Дискурс влади та інакомислення» Е. Лассан пише про ідеологізований дискурс, бінарний за своєю структурою, і поділяє його на дискурс влади і контрдискурс (або дискурс інакомислення) [93]. Можна відзначити, що ідеологізованому дискурсу приділяється найбільше уваги, оскільки багато досліджень лінгвістів, психологів, соціологів присвячені різним підвидам заідеологізованого дискурсу. Наприклад, професор О. Д. Васильєв аналізує дискурс телебачення як різновид маніпулятивного дискурсу [33]; інший дослідник Г. П. Джинджолія розглядає політичну метафору в дискурсі сучасної публіцистики [53], Є. В. Атаєва пише про особливості дискурсу пострадянського суспільства [10], Л. Р. Савченко досліджує дискурсивний феномен стьобу [154].

Короткий огляд класифікацій дискурсів дозволяє зробити висновок, що полеміка як особливий тип мовлення (мовленнєвий жанр) не представлена в жодному з них. Однак не можна не зазначити, що полеміка розглядалася в роботах деяких учених, але не як самостійний тип дискурсу, а як складовий елемент інших дискурсів, зокрема, аргументативного та конфліктного.

Проте полеміка є специфічним видом дискурсу, який характеризується певними особливостями як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного плану. Якщо розглядати зазначене питання в аспекті учасників комунікативної ситуації, то до особливостей слід віднести, по-перше, високий рівень їх освіченості, по-друге, наявність власної позиції щодо відповідного питання, по-третє, специфічність мотивації їхньої

мовленнєвої діяльності: вони прагнуть до встановлення істини (навіть якщо самі є далекими від неї), до переконання аудиторії. Навіть поверхневий погляд на об'єктивні умови ситуації, в яких відбувається полеміка, показує, що головним із них є відповідність мови етичним та етикетним нормам, прийнятним у мовному співтоваристві. Загострення пристрастей є притаманним учасникам будь-якої конфліктної ситуації (не можна не погодитися, що в основі полеміки лежить суперечка, як і в основі будь-якого іншого виду конфлікту), з одного боку, спонукає учасників до пошуків нестандартної мовленнєвої тактики, з іншого, — стримується етичними й етикетними нормами.

Полемічний дискурс пов'язаний з аргументативним, оскільки полеміка неможлива без аргументації. Але максими аргументації в полеміці щоразу можуть актуалізуватися по-новому. Як саме — це належить з'ясувати науці. Полемічний дискурс не тотожний аргументативному, оскільки, крім аргументації, полеміст звертається й до інших видів мовного спілкування. Інакше кажучи, аргументація є складовою полемічного дискурсу.

Полемічний дискурс не можна прирівнювати до конфліктного, оскільки вони перетинаються, але не є одним і тим же феноменом. Можна говорити про те, що полемічний дискурс не тотожний конфліктному, і тим більш цікаво і важливо виявити його відмінні риси.

Якщо акцентувати увагу на розмежуванні понять конфлікту та конфліктного дискурсу, то логічним виглядає твердження про те, що полемічний дискурс включає конфлікт як складовий елемент.

Таким чином, дві складові — конфлікт і аргументація — реалізуються в полемічному дискурсі специфічно. Питання про те, в чому ж полягає специфіка їх актуалізації, вимагає ретельного аналізу. Розглянемо, які способи вирішення зазначеного питання представлені в науковій літературі.

Аргументативний дискурс і дискурс конфлікту розглядаються як окремі типи дискурсу багатьма вченими-лінгвістами.

Зокрема, Белова А. Д. виділяє аргументативний і конфліктний дискурси як самостійні [21]. Полеміка, на думку вченого, є приватним випадком аргументації. Це твердження, на наш погляд, є спірним, крім того, в монографії не наводяться критерії розмежування дискурсів, їх підвидів (полеміка, дискусія, диспут).

В. І. Лагутін зазначає, що двома полюсами полеміки виступають твердження і заперечення, які тісно об'єднані «щільною мережею аргументації» [91, с. 45]. Він акцентує увагу на тому факті, що «аргументація входить і до твердження і до спростування, що дозволяє

вважати полеміку аргументацією з особливим характером наступальності» [91, с. 45]. Учений не пояснює, що означає «особливий характер наступальності», куди віднести в такому випадку дискусію як різновид аргументативного дискурсу.

«У рамках когнітивної парадигми ... аргументацію можна визначити як комплекс вербально реалізованих когнітивних процедур обробки знання, що призводять до зміни його онтологічного статусу в моделі світу адресата і тим самим реально або в перспективі впливають на процес прийняття рішень» [15, с. 41].

Інший дослідник, О. А. Івін, що займається проблемами аргументації, дає таке визначення: «Аргументація — це певна людська діяльність, що відбувається в конкретному соціальному контексті і має своєю кінцевою метою не саме по собі знання, а переконання в прийнятності деяких положень» [67, с. 255].

Нарешті, основоположники сучасної теорії аргументації Ф. ван Ємерен і Р. Гроотендорст акцентують увагу на так званому комунікативному ефекті, що досягається в процесі мовленнєвої діяльності, в тому числі і в процесі аргументації, «передбачає розуміння сказаного з боку того, хто слухає...» [56, с. 29].

Спільним у визначеннях є те, що а) аргументація розглядається як вид людської діяльності — мовленнєва діяльність і б) спрямованість аргументації на отримання схвалення з боку реципієнтів. Із викладеного виходить, що особливість полеміки як особливого виду спору полягає в позитивній спрямованості аргументації.

У конфліктному дискурсі спір не розглядається як окремий випадок аргументації, навпаки, аргументація виступає як засіб мінімізації негативних наслідків і виходу з конфліктних ситуацій [47]. Це відзначалося й у більш ранніх дослідженнях з теорії конфлікту, який має «особливий характер міркувань» [99, с. 20]. Слід також зазначити, що в полеміці аргументація іноді не прагне мінімізувати негативні наслідки, а сприяє нагнітання конфліктної ситуації.

Таким чином, викладене вище підтверджує положення про те, що не полеміка є приватним випадком аргументації, і не полеміка входить у дискурс конфлікту, а аргументація і конфлікт виступають елементами полемічного дискурсу.

Підведемо підсумки і перерахуємо типологічні особливості полемічного дискурсу, зазначивши питання, які потребують аналізу.

Полемічний дискурс поєднує риси конфлікту й аргументації. Вирішення потребує питання про те, в чому специфіка цього поєднання.

За характером інтенціонального фактора полемічний дискурс є комплексним: у ньому поєднуються експресивна, евристична, координативна і регулятивна макроінтенції. Питання полягає в тому, щоб з'ясувати, якими мовними засобами досягається реалізація різних інтенцій.

За характером реалізації синтаксичних ресурсів полемічний діалог є дифузним. Важливим є питання про типи синтаксичних засобів, які найбільш поширені в ньому та про їх функціональне навантаження.

Структура полемічного дискурсу відображена в структурі тексту й екстралінгвістичних складових, у зв'язку з чим важливо з'ясувати, в чому специфіка структури тексту в полемічному дискурсі та з якими складовими взаємодіє текст. Розглянемо питання про структуру тексту.

1.2. КОНЦЕПЦІЇ СТРУКТУРИ ТЕКСТУ В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ

Поняття структури, висунуте в центр уваги науки про мову ще Ф. де Соссюром, неодноразово потім визначалося багатьма лінгвістами. Хоча і до теперішнього моменту не існує єдиного визначення структури, як і системи. Будучи граничними категоріями для сучасної лінгвістики, структура, система і текст будуть активно розроблятися вченими майбутнього. Враховуючи те, що з зазначених питань існують різні точки зору, викладемо власне розуміння структури тексту, використовуючи усталені думки з даного питання.

Родоначальник семіотики, Ф. де Соссюр, розробляючи лінгвістику мови, акцентував поняття знака й від нього починав аналізувати структуру мови. Соссюр представляв мову як систему знаків, що виражають поняття, тобто знаків особливого роду. Виокремлюючи дві лінгвістики — внутрішню і зовнішню, — він віддавав пріоритет першій, що вивчає мовну систему зсередини. Таким чином, Ф. де Соссюр стояв біля витоків структурної семіотики. Найбільш яскравий розвиток структурний напрям одержав у концепції російської «формальної школи» в 20-і роки ХХ століття, коли було засновано наукове товариство з вивчення теорії поетичної мови», або ОПОЯЗ [96, с. 347]. Видатними представниками «формальної школи» були А. Пешковський, Ю. Тинянов, Б. Томашевський, Б. Ейхенбаум. Головою товариства був В. Шкловський [96, с. 347].

В. Шкловський надає величезного значення формі, не заперечуючи ідейного змісту твору, який по суті являє собою одне з явищ форми.

«Сюжет і сюжетність є такою ж формою, як і рима. У понятті «зміст» при аналізі твору мистецтва, з точки зору сюжетності, потреби не зустрічається» [194, с. 62].

Твір мистецтва зіставляється з екстралінгвістичною реальністю, тобто формалісти бачили в ньому «... інертний, пасивний, несуттєвий і байдужий

«матеріал», але в той же час звертали увагу на «прийоми» його обробки художником, складові, з їх точки зору, специфічні в ньому як у явищі мистецтва» [87, с. 12]. Представники «формальної школи» зводили витвір мистецтва до суми художніх прийомів; форма переважала над змістом.

І хоча багато дослідників відзначали недоліки теорії опоязовців, наприклад, те, що «... вони помилялися, називаючи свою поетичну лінгвістику наукою про художню літературу» [23, с. 194], їх величезний внесок у вивчення художніх засобів у поетичній творчості є очевидним. Так, Б. Томашевський запропонував розмежування фабули й сюжету: «... Фабулою є сукупність подій, а під сюжетом розуміється художньо побудований розподіл подій» [172, с. 137].

Б. М. Ейхенбаум досліджував явище «оповіді» [197]. Ю. Н. Тинянову належить дослідження семантики прози й поезії [178].

Діяльність опоязовців справила величезний вплив і на розвиток інших лінгвістичних напрямів, зокрема, на Празький лінгвістичний гурток. Біля його витоків стояли Н. С. Трубецької, Р. О. Якобсон, Я. Мукаржовський,

Б. Трнка. Відображення поглядів «формалістів» простежується в теорії празьких лінгвістів, наприклад, в тому, що вони виокремлювали поетичну функцію мови «... на відміну від автоматизації мовних засобів, типової для комунікативної мови» [23, с. 194].

Б. Гавранек у статті «Завдання літературної мови та її культура» відзначає, що «... під автоматизацією ми розуміємо таке використання мовних засобів, ізольованих або взаємно пов'язаних між собою, яке є звичайним для певної задачі вираження, тобто таке використання, при якому висловлювання саме по собі не привертає уваги ... Під актуалізацією ... ми розуміємо таке використання мовних засобів, яке привертає увагу саме по собі й сприймається як незвичне, позбавлене автоматизму, де-автоматизоване, як, наприклад, жива поетична метафора» [39, с. 355].

Новим у їхніх поглядах було те, що вони ввели в лінгвістичну проблематику питання про структурний характер мови і взаємопов'язаності її частин. Крім того, вони звернули увагу на функціональний характер мови. Н. С. Трубецької говорив про перехід від «формального»

до «структурно-змістовного» аналізу художнього твору. Про це ж пише Я. Мукаржовський у роботі «Навмисне і ненавмисне в мистецтві», де розглядає твір мистецтва як «значуще ціле», смислову єдність, що існує завдяки взаємодії та взаємозалежності всіх елементів і частин. У результаті такої єдності й виникає значення, що не міститься в жодному з елементів твору окремо, не виникає з простого їх поєднання [125, с. 170]. При аналізі будь-якого художнього твору слід враховувати як його зміст, так і форму.

З іншого боку, була доповнена теорія Ч. Пірса про знаки. Ч. Пірс підкреслював, що в іконічних знаків немає динамічного зв'язку з акредитуєчим об'єктом, зв'язок індексу з об'єктом помічається реципієнтом лише після її виникнення. «Символ пов'язаний зі своїм об'єктом через ідею того, хто користується символом розуму» [138, с. 217]. Один з найвизначніших представників цього напрямку Роман Якобсон уважав, на відміну від Ч. Пірса, у якого ікони, індекси й символи стоять окремо одне від одного, що всім знакам притаманні загальні риси. Різниця полягає в перевазі однієї характеристики над іншими [202, с. 106].

Погляди Ч. Пірса, Ф. де Сосюра, опоязовців, лінгвістів Празької школи зумовили виникнення структуралізму.

Виникнення структурної лінгвістики, безумовно, пов'язано не тільки із зазначеними теоріями, але й з поглядами інших лінгвістів (Бодуен де Куртене, В. Гумбольдт, Ф. Фортунатов, А. Шахматов, А. Пешковський), із досягненнями в інших науках: філософія, хімія, біологія, фізика. Учені-фізики, наприклад, відкрили світ найдрібніших частинок. Був зроблений загальний висновок, що не може існувати в реальності одиниці, яка не має своєї структури. Питання про структуру було актуальним і в лінгвістиці. У зв'язку з цим виникають такі напрямки структуралізму, як глоссематика й американська дескриптивна лінгвістика. Багато істориків мовознавства відносять до структурної лінгвістики й розробки Празького лінгвістичного гуртка.

Крайнім проявом структуралізму вважається Копенгагенський структуралізм, так звана глоссематика. Її засновниками є Л. Ельмслев, В. Брендаль, Х. Ульдалль. Виходячи з концепції Ф. де Сосюра про теорію мовного знака, глоссематики визнавали важливим лише відносини між знаками. Даючи філософське обґрунтування своєї теорії, вони спиралися на роботи Р. Карнапа, представника логічного позитивізму, що розглядав структуру як «чисті стосунки чистих форм» [23, с. 195]. Л. Ельмслев намагався надати своїй теорії універсальний характер «... для опису та пророкування будь-якого можливого тексту на будь-якій мові» [23, с. 211]. При цьому не бралися до уваги особливості

природних мов. Л. Ельмслев заявляв, що «у самому понятті мови... в сосюрівському сенсі ... приховано уявлення про структуру» [57, с. 117]. Як і Я. Мукаржовський, Л. Ельмслев вважає, що структура не зводиться до простого набору елементів, а утворює єдине ціле, «освічене взаємопов'язаними елементами таким чином, що кожен залежить від інших і може бути тим, чим він є тільки завдяки відносинам з іншими елементами» [57, с. 122]. Безпосередньому сприйняттю доступна так звана «субстанція», що займає по відношенню до форми підпорядковану позицію. Форма може реалізовуватися в різних субстанціях. Глоссематики закликали досліджувати тільки мовну форму, а те, що знаходиться поза цією формою, на їх думку, є субстанцією і не має вивчатися лінгвістикою. Таким чином, відбувається абсолютизація структури й відносин між частинами структури; мова, наука про мову, відривається від мовної дійсності.

Звертаючись до американської описової лінгвістики, слід зазначити, що вона є іншим крайнім проявом поглядів структуралістів. Якщо глоссематики розмежовували мову та дійсність, розглядаючи її як абстрактну структуру, то прагматичний ухил американської лінгвістики очевидний. Її відрізняє прикладна спрямованість і тісний зв'язок з антропологією, етнографією, психологією. Засновником описової лінгвістики вважається відомий американський етнограф і лінгвіст Ф. Боас. Його учні й послідовники, які продовжили розвиток поглядів Франца Боаса, — Е. Сепір і Л. Блумфілд. Описові лінгвісти також мали свої погляди про висловлювання Ф. де Сосюра про мову як систему знаків, що має два плани: вираження й змісту. Завданням описової лінгвістики був опис, аналіз плану вираження (мовна діяльність), тобто опора на форму. Сміслова сторона мови (план змісту) відступає на задній план або зовсім ігнорується. Вони прагнули дати такий компактний опис мови, щоб він був придатним для різних застосувань: в діалектології, семантиці і так далі. В антропологічній та етнолінгвістичній розглядався зв'язок мови з її соціальним і культурним оточенням, її вплив (вплив мови) на поведінку й мислення мовців, носіїв мови.

Нарешті, не можна не зупинитися на роботах французьких структуралістів, які зробили величезний внесок у розвиток структуралізму: К. Леві-Стросс, Р. Барт, Ж. Дерріда, К. Бремон, А. Мартіне, Ю. Крістева, А.—Ж. Греймас, Ц. Тодоров та інші. Цікавим моментом є той факт, що вони визнавали першість за російськими вченими. Так, К. Леві-Стросс писав, що сучасний антропологічний структуралізм є наступним етапом, який продовжує традиції «формального методу» російської школи, зокрема, методу В. Проппа [95].

В. Пропп досліджував російські казки й встановив загальні для них структурні схеми. «Отримана схема — НЕ архетип, не реконструкція однієї казки, яка ніколи не існувала..., а щось зовсім інше: це єдина композиційна схема, що лежить в основі чарівних казок» [144, с. 575]. Погляди В. Я. Проппа передбачили багато сучасних теорій, зокрема структурну нарратологію. Недоліком теорії В. Я. Проппа, а потім інших структуралістів, було те, що вони йшли дуже далеко «... в крайню абстракцію в семантичному сенсі ...» [166, с. 17]. Структура приймала форму абсолюту. Структуралісти дотримувалися такої точки зору, за якою структура ставала головною ланкою в тексті, і була вище за всіх в творах. Для структуралістів «структура — це інваріантне, замкнуте у собі абстрактне й імперативне по відношенню до своїх користувачів ціле, що володіє рівневою організацією та складається з кінцевого числа складових і правил їх комбінування, які зазнають систематизації та інвентаризації» [82, с. 25].

Структурно-семіотичні методи були перенесені в інші гуманітарні науки. Як зазначав К. Леві-Стросс, «лінгвістика, що належить, безсумнівно, до числа соціальних наук, посідає серед них виняткове місце. Вона не є такою ж соціальною наукою, як інші вже тому, що досягнуті нею успіхи перевершують досягнення інших соціальних наук. Лише вона одна, без сумніву, може претендувати на звання науки, тому що їй удалося виробити позитивний метод і встановити природу досліджуваних нею явищ» [94, с. 33]. Таким чином, структуралісти заявляли про перевагу лінгвістики над іншими науками.

Структуралісти виводили з області свого вивчення й багато інших важливих питань: динамізм твору; семантичне наповнення твору; цільові установки автора та його інтенції; комунікативну ситуацію, адресованість тексту, що враховує відправника й одержувача, і контекст [82, с. 25]. Самі структуралісти звертали увагу на обмеженість своєї теорії, яка не дозволяє пояснити безліч виникаючих проблем. Наприклад, Р. Барт говорить про це в своїх подальших роботах. Не пояснює структуралістська теорія проблему збільшення сенсу в тексті. Адже текст часто отримує зовсім різні трактування, мінливі до того ж з часом. Наприклад, професор Л. П'ятигорський у зв'язку з цією проблемою зауважує, що «текст видається в певній... суб'єктивній ситуації, а сприймається залежно від часу і місця в численній безлічі об'єктивних ситуацій» [148, с. 18]. Виходячи з теорії структуралістів, у творі повинен бути тільки той зміст, який «уклав» автор і який закладений структурою. Із часом погляди структуралістів змінювалися. Настав пост-структуралістський період в історії структуралізму. Жак Дерріда виступав проти принципу

Абсолюту. «У концепції Дерріда центр або відступає в нескінченну ретроспективу минулого, або вислизає в ... перспективу майбутнього...» [82, с. 32]. Постструктуралісти розмежували твір і текст, відводячи тексту пріоритетну роль. Ж. Дерріда запропонував формулу, що «реальності поза текстом узагалі не існує» [52, с. 313]. Р. Барт розглядав перехід від структуралізму до постструктуралізму як перехід від аналізу твору до аналізу тексту. Твір структурно впорядковано, він має межі й центр. «Текст... відкритий,... у ньому є структура, але немає об'єднуючого центру, немає закритості» [17, с. 417]. Інтерес представляє саме аналіз тексту. Якщо твір, за Р. Бартом, підлягає вичерпному аналізу, то текстовий аналіз — «це заглядання за твір» [17, с. 428]. Дослідник при цьому не прагне «... реконструювати структуру тексту», а простежує його структуру [17, с. 417]. Такий метод потрібен, щоб вивільнити максимальну кількість різномірних текстових смислів, а не замикатися на несвідомому характері структури. Структура в тексті представлена безліччю культурних кодів, безліччю структур.

«Культурний код — це ... міраж, зітканий з безлічі структур...» [82, с. 39]. Автор може і не усвідомлювати того, що його твір — це результат почутого, прочитаного, зробленого, побаченого, переломлений через індивідуальний досвід і бачення світу. Читач, захоплюючись читанням, підпорядковується тим самим структурній організації твору, що означає засвоєння авторської ідеології. Твір виступає свого роду інструментом насильства і примусу, а використовує його автор з метою встановлення монологічної істини [82, с. 48]. Авторське «я» виступає тираном.

«Постструктуралізм оголошує війну на два фронти — і проти структури, і проти автора...» [82, с. 48].

Інтерес до нарративної структури текстів (дискурсів) у зв'язку з дослідженнями багатьох учених виникає і у вітчизняному мовознавстві. Зокрема, Г. Шпет пише: «Духовні та культурні одиниці мають істотно структурний характер, тобто можна сказати, що сам «дух» або культура — структурний» [195, с. 382]. Крім того, він зазначає, що зі структури не можна усунути будь-який елемент, оскільки це призведе до якісної зміни всього цілого. «Структура може бути лише поділена на нові замкнуті в собі структури, зворотне складання яких відновлює первинну структуру» [195, с. 382].

Інші дослідники теж аналізують структуру. Наприклад, виходячи з теорії С. М. Ейзенштейна, твір не може існувати без структури, оскільки передає з її допомогою значення, хоча може бути не образотворчим [65, с. 281].

Ю. М. Лотман зазначає, що « у структурі художнього тексту одночасно працюють два протилежних механізми: один прагне всі елементи

тексту підпорядкувати системі, перетворити їх в автоматизовану граматику, без якої неможливий акт комунікації, а інший — зруйнувати цю автоматизацію і зробити саму структуру носієм інформації» [102, с. 95].

Ю. Лотман розглядає відносини між текстом і читачем, між текстом і автором. «Текст і читач ніби шукають взаєморозуміння. Текст поводить як співрозмовник в діалозі: він перебудовується ... за зразком аудиторії» [105, с. 219]. Він розглядає текст відносно до читача, для якого текст є «відлитою структурою», на відміну від автора, для якого текст є незавершеним. Автор створює структуру твору, від нього виходить спрямована до читача інформація. У цілому текст в концепції Ю. М. Лотмана представлений як модель семіосфери, яка, в свою чергу, виступає одночасно й семіотичною моделлю світу, закріпленою в даній культурі. Художній текст як і семіосфера, має центр і периферію. Остання виконує функцію кордону семіосфери та художнього тексту. Межі є значущим елементом для тексту, оскільки розмежовують текст і не текст. Більше того, наявність меж або рамки тексту є умова його існування [102, с. 255–256]. Рамка художнього тексту складається з початку й кінця. З початку адресат дізнається, як потрібно декодувати подальший текст, а кінець означає завершення сюжету. Причому, оскільки будь-який художній текст узагальнює, то завершується не тільки одинична подія, але «конструкція світу в цілому» [102, с. 264]. Якщо застосувати цю сучасну теорію для аналізу текстів полемічного дискурсу, то виникає питання, як початок статті допомагає декодувати подальший текст. Початок статті (і цей спосіб широко розповсюджений у полеміці) може бути відступом від теми: анекдот, жарт, випадок із життя. Іноді лише в кінці статті читач може здогадатися про значення такого відступу.

Б. О. Успенський представляє концепцію, виходячи з якої текст і його структура розглядаються як результат взаємодії безлічі точок зору: адресанта, персонажа, самого адресата. При цьому адресант може повністю «перевтілитися» в «іншого», тобто прийняти на даний момент «чужу» ідеологію, фразеологію, психологію. Відповідно, точка зору, прийнята відправником повідомлення при цьому «описі, проявляється тоді у відповідних планах» [182, с. 81]. Автор може займати зовнішню позицію до викладених фактів, подій, а може перебувати на внутрішній позиції — «... приймати точку зору того чи іншого учасника подій...» [182, с. 167]. Учений неодноразово звертається до проблеми рамок художнього тексту. Він відмежовує художній текст від будь-якого іншого тексту, підкреслюючи, що власне просторовими рамками володіє тільки живописний твір. Для літературного тексту рамки можуть позначатися в одному випадку традиційними зачинами й кінцівками, в іншому — засобами будь-якої з точок зору [182, с. 186].

Особливість полемічних текстів полягає в тому, що домінує точка зору адресанта. Авторське «ego» прозирає в кожному висловлюванні. Якщо він і приваблює «інших», то з однією метою — «підкріпити» свою позицію. Позиція полеміста не може бути зовнішньою по відношенню до подій, оскільки він не відсторонено описує, а активно доводить, спростовує і таке інше. Якщо говорити про внутрішню позицію, то вона особлива, оскільки полеміст не приймає чийось точку зору, а формує свої переконання й позицію. Традиційних зачинів і кінцівок у полеміці немає, так само як і взагалі будь-яких рамок. Конфлікт, який розвивається у полемічній статті, нескінченний, тому що існує безліч різних точок зору. Адресант активно, хоча й опосередковано, спілкується з аудиторією. Чим активніше полемічна стаття, тим більше ймовірність того, що послідує відгуки на неї. І в цьому особливість полеміки: її можна розвивати і продовжувати, а художній твір є закінченим цілим.

В. Н. Топоров, аналізуючи структуру тексту, приділяє велику увагу простору художнього тексту з точки зору його мовного наповнення. Текст у концепції названого вченого — це неоднорідний простір. «Саме простір визначається через сукупність шляхів, які можуть перебувати в ньому (сам же шлях значною мірою співвіднесений з типом персонажа, який може бути суб'єктом шляху)» [173, с. 271]. Ідучи своїм шляхом, персонаж проходить початок тексту (його периферія), середину й кінець (не периферія, але й не центр). Центр є особливо важливим для даної концепції, оскільки він є не просто центром, але серединою, що якісно відрізняє його. Середина «... як би отримує структуру всього простору» [174, с. 205]. Периферія й центр семантично зв'язуються в процесі шляху. Периферія не володіє особливою значущістю, проте мова про зазначені елементи йде не випадково, бо вони є рамками, що встановлюють «зображення в зображенні» або «текст у тексті». Підсумком «шляху», який семантично об'єднує текст, є отримання сенсу «з факту семантичної зв'язності окремих елементів тексту» [174, с. 193]. Структура тексту представлена серединою, периферією (початок тексту) і кінцем тексту (не периферія, але й не центр). Звертаючись до полемічної статті, можна відзначити важливість периферії — початку. Від початку багато в чому залежить, чи буде читач далі працювати з текстом. У художньому тексті може залучити тему, прізвище автора, кон'юнктурність твору, а в полемічному велику роль грають «деталі». Полеміст бореться за читача. Його стаття адресована, насамперед, масовому читачеві. І, враховуючи специфічний характер досліджуваних полемічних статей, їх вузьку спрямованість, полемісту доводиться досить важко: інтерес до читання, до літератури в цілому знизився, а тим більше до критичних

статей із приводу літературних творів. Дуже важливим є кінець статті, що є джерелом суттєвої інформації для читача.

Центр як такий може навіть і не грати великої ролі, тому що не всі будуть з інтересом стежити за розвитком конфлікту й літературознавчими тонкощами. Можна говорити у зв'язку з цим про «зміщений центр» у полемічній статті.

Усі розглянуті концепції належать до такої галузі наукового знання, як структурна семіотика. Завданням учених, що займаються структурною семіотикою, є створення «... як би «схеми» певного тексту, що є аспектом культури» [143, с. 294]. Г. Почепцов, розглядаючи цей напрямок семіотики, зазначає, що «... досить часто втрачається відчуття власне семіотичності розглянутого об'єкта, тобто дослідження переноситься в іншу галузь — літературознавство, історію, музикознавство, рекламу і таке інше. Цей напрямок лінгвістики було зорієнтовано насамперед на відправника інформації та побудувало в основному «... семіотику мовця, або структурну семіотику» [143, с. 294].

Інший напрямок можна назвати метасеміотикою, або комунікативною семіотикою, за твердженням Г. Почепцова [143, с. 295]. Її засновниками можна вважати таких учених, як І. А. Бодуен де Куртене, А. А. Потєбня, М. М. Бахтін. Вони звертали увагу на той факт, що мова є передусім діяльністю. «Мова перебуває в постійному розвитку, і ніщо в ньому не повинно розглядатися як щось нерухоме» [139, с. 76]. «Динамічний» характер мови — ось що було першочерговим. І якщо Ф. де Соссюр пріоритетним явищем визнавав мову як абстрактний набір правил, то М. Бахтін помічав, що негативне в такому підході полягає у відриві мови від реальних комунікативних контекстів. Він зазначав: «Слово орієнтоване на співрозмовника, орієнтоване на того, хто цей співрозмовник...» [38, с. 420]. Далі М. Бахтін пояснює свою думку:

«Найближча соціальна ситуація і більш широке соціальне середовище цілком визначають — так би мовити, зсередини — структуру висловлювання» [38, с. 421]. М. М. Бахтін увів поняття металінгвістики, для якої важлива орієнтація на співрозмовника [18, с. 311], тоді як структурна семіотика орієнтувалася на адресанта. Це відзначають багато дослідників, зокрема, Дж. Куллер пише, що «структуралізм ... часто виявляв неясність про статус комунікації в своїх теоріях» [143, с. 295].

Учені звернулися до теорії М. Бахтіна наприкінці ХХ століття, оскільки — це час найширшого використання засобів комунікації. У 60–70-ті роки ХХ ст. у Франції виникає школа функціональної лінгвістики А. Мартіне. Послідовники цього напряму підкреслюють соціальний характер мови. «Істотною функцією, — зазначає А. Мартіне, —

є комунікативна функція» [114, с. 372]. Функція спілкування дає найбільш точне уявлення про реалізацію структури й розвитку мови. У функціональній лінгвістиці відбувається вивчення мови в її функціонуванні. Усі зміни, що відбуваються в мові, зумовлені потребами носіїв мови. Це напрямок на сьогоднішній день є дуже перспективним. Він заклав основи розвитку теорії комунікації [141; 142; 143; 160].

У якості загального постулату, який об'єднує всіх структуралістів, можна навести тезу А. Мартіне про те, що кожна мова характеризується, насамперед, внутрішньою організацією особливого роду, яка має набагато більше значення, ніж випадкова схожість між окремими одиницями, тобто кожна мова представляє собою структуру [114, с. 384]. Під впливом структуралістських робіт лінгвістика виходить на якісно новий рівень: від аналізу одного речення до цілого тексту, а також до інтерпретації семантично зв'язного тексту в термінах макроструктур. «Поняття макроструктури,— пише відомий філолог Т. А. ван Дейк,— було введено для того, щоб дати абстрактний семантичний опис глобального змісту і, отже, глобальної зв'язності дискурсу (тексту) [50, с. 41]. Він виходив з того, що наші знання про світ «структуровані... у свідомості у вигляді фреймів» [50, с. 19].

Поняття «фрейм» виникло вперше в роботах Марвіна Мінського, який описував кадр «як мінімально необхідну структуровану інформацію, яка однозначно визначає даний клас об'єктів» [119]. Система фреймів є об'єднаною групою семантично близьких фреймів. Між фреймами системи можуть відбуватися трансформації. «Різні системи фреймів являють собою різні варіанти використання однакової інформації, локалізованої в загальних термінах». Поняття «фрейм» використовувалося й використовується в основному в роботах з штучного інтелекту. Т. ван Дейк, враховуючи його, трохи по-іншому трактував структуру тексту й мовного акту. У процесі комунікації комунікант отримує не тільки поточну інформацію (під час мовленнєвого акту), але акумулює в пам'яті більш ранні події, факти, що відносяться до справи. «... Вихідний контекст мовної ситуації... повинен містити три види інформації:

- (I) інформацію загального характеру;
- (II) кінцевий інформаційний стан, що фіксує безпосередньо попередні події та мовленнєві акти;
- (III) глобальну (мікро-) інформацію про всі попередні взаємодії, про їх структури і процеси» [50, с. 21].

Ми спостерігаємо структурованість контексту, причому ієрархічну. Ієрархічна структурованість допомагає здійснити глобальну зв'язність

дискурсу, тобто це вже рівень макроструктури. Макроструктура може бути семантичною, такою, що узагальнює в собі основну тему тексту, представлену у вигляді ієрархії семантичних пропозицій, і прагматичною, яка сприяє прагматичній спрямованості мовлення (макротвердження, макропрохання, макроосуд і таке інше), об'єднуючи дискурс як послідовність мовленнєвих актів у єдине ціле [204, с. 246]. Макроструктури виступають організуючим засобом і регулюються макроправилами. «Макроправила — це правила редукації інформації і правила її організації» [50, с. 48]. У теорії дискурсу були виокремлені наступні макроправила: Заперечення положень, які не сприяють умовам інтерпретації.

Узагальнення однакових положень, що виводяться з певної послідовності.

Побудова положень, виведених з усього репертуару, що входять у послідовність [50, с. 42–43].

Макроструктуру не можна спостерігати безпосередньо, тобто у візуальному просторі письмового тексту вона не простежується. На протилежність більшій частині формальних структур локальної зв'язності вона є глибинною. У сучасній лінгвістиці такий підхід є провідним, оскільки вчені намагаються виявити закономірності саме внутрішньої організації тексту. Наприклад, у роботі Т.М. Дридзе «Текстова діяльність у структурі соціальної комунікації» зазначається: «Макроструктура тексту може бути представлена у вигляді повного набору внутрішньотекстових зв'язків, у які вступають опорні смислові вузли тексту. Такі смислові опори (факти) можуть бути виокремлені в тексті за допомогою спеціальної методики й утворюють логіко-фактологічний ланцюжок, що є основним смисловим стрижнем тексту...» [54, с. 87].

Я. З. Тураєва в роботі «Лінгвістика тексту (Текст: семантика і структура)» виділяє глибинну й поверхневу структури тексту. Спочатку існує лише задум митця. Задум визначає глибинну структуру тексту. «Глибинна структура — це авторські інтенції, прагматична установка як один із домінуючих чинників» [177, с. 56]. Потім глибинна структура вбирається в лінгвістичну форму, яка отримує визначення поверхневої структури. Форма твору називається поверхневою структурою. Глибинна та поверхнева структури взаємообумовлюють і взаємодоповнюють одне одного, перебуваючи в діалектичній взаємодії, оскільки перша «диктує» вибір мовних засобів, а друга актуалізує першу [176, с. 56–60]. Для дослідника структура — це «глобальний спосіб організації об'єкта як певної цілісної даності» [177, с. 56].

Німецький учений В. Ізер також визнає «... наявність тотальної організованості...», додаючи, що «... сприйняття тексту в цілому...»

визначено задумом автора [68, с. 121]. Художник представляє текст як щось зримає через актуалізацію нашої здатності до уявлення. Уявляючи, читач здатний вивести нескінченну кількість смислів, іноді нескінченно далеких від задуму автора. Стримуючим і організуючим елементом знову виступає структура, яка «... суттєво обмежує нескінченність сприйняття тексту читачем і дозволяє йому прийняти встановлену автором умову читання цього тексту — авторську картину світу, зазвичай для нього чужу» [68, с. 136]. Очевидно, внутрішня структура спрямована на протікання процесу «... свідомого розуміння тексту читачем» [68, с. 139], у результаті якого «текст пропонує свою точку зору...», що дозволяє побачити речі з незвичної сторони [68, с. 136]. Щоб адресат прочитав, засвоїв не тільки те, що він вважає потрібним і значимим, але й те, що пропонує йому автор. Структура (мова йде про внутрішню її форму) обумовлює факт, коли свобода при інтерпретації тексту не перетворюється у свавілля. У. Еко сказав, що «потрібно обмежувати себе обмеженнями — тоді можна вільно вигадувати» [198, с. 439]. Завдання інтерпретації полягає в поясненні, «... чому саме такий зміст конкретного тексту потребує для свого вираження саме такої, специфічної для нього структури» [108, с. 6]. Інтерпретуючи, читач йде у зворотному напрямі порівняно з автором тексту: від готової форми до з'ясування прихованого в ньому змісту. Як справедливо писав А. А. Потебня: «Для ... читача існує тільки готовий твір. Розуміння є повторення процесу творчості у зміненому порядку...» [140, с. 549]. Від зовнішньої поверхневої форми (структури) адресат прямує до внутрішньої структури тексту (макроструктури), тобто до задуму автора. Таким чином, «Структура — це виключно відносина та зв'язки, що це не що інше, як схема відносин» [88, с. 23].

З точки зору структури найбільш повно вивчений жанр оповідання: драма, роман, казки, міфи, буденні розповіді. Т. ван Дейк і Дж. Кінч досліджували структуру новин у засобах масової інформації. Багато лінгвістів займалися аналізом рекламного типу дискурсу та полемічного.

У цій роботі автор аналізує як зовнішню (поверхневу), так і внутрішню (глибинну, макроструктуру) структуру полемічного тексту. У зв'язку з цим важливим видається питання про фактори, які визначають внутрішню й зовнішню структуру тексту.

1.2.1. Фактори, що визначають внутрішню й зовнішню структуру тексту

Якщо виходити з уявлення про макроструктуру як глибинному рівні структури, виникає питання, як вона пов'язана з поверхневим (зовнішнім) рівнем. Більшість дослідників говорить про наявність

у тексті структурних опор, що відносяться «... і до поверхневого, і до глибинного рівнів, забезпечуючи їх взаємодію...» [60, с. 257].

Під структурними опорами, елементами структури, ми розуміємо набір ключових знаків, і, відповідно, структура полемічного дискурсу, як і будь-якого іншого, — це підсумок семантичних зв'язків ключових знаків [108, с. 83]. Термін «ключові знаки» є синонімом до термінів «опорний елемент» (В. В. Одінцов), «ключові елементи» (А. В. Пузирьов), «сміслові віхи» (А. Н. Соколов), «сміслові опорні пункти» (А. А. Смирнов), «сміслові ядра» (А. Р. Лур'є) [108, с. 3] і «позиційні точки» (В. Ізер). Треба обумовити, що під терміном «ключові знаки» маються на увазі не тільки слова, а й словосполучення, пропозиції, НФЄ, абзац [45, с. 24].

Роль ключових знаків визначається багатьма лінгвістами неоднозначно. Зокрема, А. Е. Бабаїцева, виділяючи термін «ключі в тексті», розглядає їх як сигнали автора читачеві для дешифрування текстової інформації. Дослідниця зазначає, що ключі є в будь-якому тексті, і класифікує їх за 8 підставами, підрозділяючи в тому числі, на вербальні, пара лінгвістичні й екстралінгвістичні. Ключові слова відносяться до вербальних ключів і трактуються трояко: «і як слова, носії певних значень, смислів, що характеризують предмет думки, його ознаки, і як службові слова, виразники внутрішньотекстових зв'язків» [11, с. 60].

Інші лінгвісти, насамперед, розглядають роль ключових слів у смислового змісту тексту. Зокрема, Н. Л. Галеева зазначає, що ключові слова виступають як змістостворюючий засіб «у низці безлічі засобів, які організують стилістичну партитуру художнього тексту і призводять до формування сенсу», який номінується й позначається метафорично [41, с. 103]. Вони задіяні в процесі розуміння тексту одержувачем, але усвідомити їх змістоутворюючу роль можна після прочитання всього тексту. «Сприйняття слова як ключового завжди ретроспективно, бо відбувається з опорою на цілий текст» [89, с. 100], на основі відбору.

М. Л. Коритна розробила вихрову модель розуміння тексту. Мовознавець пише, що в її моделі спокійний стовп вихору представлений ключовими словами тексту. Навколо «стовпа» закручується власне «вихор» пов'язаних у індивіда з кожним ключовим словом знань, емоційних оцінок у їх переплетінні й взаємовпливі. Ключові слова модифікують первісну проекцію тексту в уявленні читача, що виникає після прочитання заголовка, «... актуалізують... обсяг різноманітних знань, які, так чи інакше, зачіпаються контекстом твору, що безпосередньо сприймається» [80; 81].

Розглядаються ключові слова і з точки зору їх ролі в полегшенні сприйняття тексту. Такі показники називаються мета текстовими.

А. Вежбіцька вказує, що метатекстові показники служать полегшенню сприйняття тексту адресатом та адекватної інтерпретації комунікативного наміру відправника інформації. Метатекстові показники акцентують частини інформації, як головні ідеї другого порядку [35, с. 412].

Багато вчених, зокрема, В. Лукін, відзначають таку цікаву закономірність. Будь-який текст є лінійно організованим. У процесі читання, сприймаючи такий текст, адресат неодноразово повертається до певних фрагментів тексту, зіставляє ці фрагменти, переставляє їх місцями, тобто аналізує прочитане. При цьому змінюється конфігурація простору тексту, який з лінійно організованого «стає нелінійною конфігурацією» [108, с. 83], де міститься основний зміст тексту. У процесі сприйняття відбувається згортання, іншими словами, редукція інформації, за рахунок «другорядної», а та, що залишилася (вона виражена ключовими словами) є найбільш суттєвою (тема, сенс, цілісність) [126, с. 74–75; 132, с. 36–39]. Ці ключові слова, які залишилися, так звані набір ключових слів, отримують статус «тексту-примітиву». Як відзначають автори монографії «Фактор людини у мові», текст-примітив існує як структура невеликих розмірів, де відсутні засоби зв'язку, тобто представляє собою максимально зменшену модель тексту [189, с. 222]. С. А. Сиротсько-Сибірський теж розглядав опорні слова як різновид «тексту-примітиву», близький до змісту розгорнутого тексту, який прагне відобразити «у чистому вигляді» семантичне ядро цілісності тексту» [161, с. 6].

Слід зазначити, що ключові знаки не є рівноцінними за своєю природою. Вони можуть мати максимальну значущість, а можуть бути допоміжними, тобто ключовими словами другого порядку. «Більш значущим є той ключовий знак, який уходить до складу сильної позиції тексту, значущість такого знака є максимальною, якщо він сам по собі утворює сильну позицію» [108, с. 110].

Допоміжні знаки виконують у текстах роль зв'язування, пояснення, а в полемічному дискурсі ще й роль розвитку конфлікту.

Ключових слів у тексті не може бути менше двох, бо тільки в цьому випадку можна говорити про зв'язок між елементами й схемою відносин. Структура тексту представляє «... підсумок семантичних зв'язків ключових знаків» [108, с. 83]. І цей спосіб (тобто спосіб установаження тексту-примітиву як набору ключових слів) є перспективним, «... оскільки досі аналіз тексту відбувався «від форми», а для виділення текстів-примітивів як особливої лінгвістичної одиниці потрібен аналіз тексту «від змісту»» [93, с. 43]. Мова йде про макроструктуру, «бо текст, позбавлений макроструктури, не є осмисленим» [130, с. 34]. Описати

структуру тексту означає виділити загальний принцип побудови досліджуваних об'єктів, незалежно від їх специфіки та індивідуальних особливостей, відобразити їх загальний формально-семантичний устрій, що сприяє передачі змісту тексту [108, с. 110]. І зробити це на основі аналізу відносин між елементами структури, ключовими словами тексту, що формують текст-примітив.

Розглянемо, як вирішується в науці питання про фактори, що визначають зовнішню структуру тексту.

Відправник інформації будує своє повідомлення таким чином, щоб сприяти його адекватному сприйняттю [176, с. 9]. При цьому автор не тільки повідомляє певну інформацію (локуція), а й переслідує певні цілі (іллокуція), щоб здійснити активний мовленнєвий вплив на реципієнта (перлокуція). Ці поняття були запроваджені в 1962 р. Дж. Л. Остіном.

Локуція стала об'єктом вивчення всіх семантичних теорій. Перлокуція вивчалася й вивчається зараз (неориторика) у курсі риторичних дисциплін, оскільки для відправника інформації (оратора) завжди було актуальним питання про вплив промови на думки й емоційний стан аудиторії, а через це — на вчинки людей. Але питання про іллокуцію залишалося в тіні, хоча саме поняття іллокуції акцентує увагу на мовленнєвій поведінці адресанта, його намірах і мотивах. Ознака цілеспрямованості, яка покладена в основу поняття іллокуції відрізняє іллокутивний акт від інших типів мовленнєвих актів.

У процесі мовного акту адресант певним чином, за допомогою мовних засобів, формує конкретний текст, що має певний зміст. Адресат сприймає цей текст, декодує певним чином отриманий зміст. Оскільки адресант не просто інформує реципієнта, але прагне при цьому вплинути на нього, то останній повинен розшифрувати комунікативний намір адресата, мету повідомлення, його мотиви. Це й є розумінням змісту повідомлення. Якщо адресат виконує таку дію, до якої його підштовхує відправник повідомлення, то можна говорити про перлокутивний ефект. Перлокутивний ефект (прийняття думки полеміста, покупка рекламованого товару, вибір певного кандидата при голосуванні й таке інше) може досягатися не завжди. Це так звані інтеракційний ефект. А мета повідомлення повинна бути розшифрована й зрозуміла реципієнтом. Таким чином, у визначенні іллокуції комунікативний намір (інтенція) складає найбільш суттєвий момент.

Як зазначає З. Вендлер в роботі «Іллокутивне самогубство», «іллокутивна мета мовного акту — це ментальний акт, учинення якого домагається від слухача мовець, або ментальний стан, до якого він має намір привести слухача» [36, с. 113].

Очевидно, що кожен з іллокутивних актів виконує певну іллокутивну функцію. Іллокутивна функція позначає такий вид мовної дії, який, по-перше, спрямований на слухача, по-друге, є інструкцією або керівництвом для адресата, допомагаючи йому зрозуміти комунікативний намір відправника промови [26, с. 14].

Саме комунікативна інтенція забезпечує тексту комунікативну цілісність, яка є однією з головних характеристик тексту. Без комунікативної цілісності немає тексту як такого. Як справедливо зазначає О. Є. Карпушина: «Дискурс творять особистості для досягнення певних цілей. Саме суб'єкт дискурсу надає тому чи іншому мовному ходу відповідну іллокутивну силу» [74, с. 53].

Крім того, аналіз іллокутивних актів відіграє велику роль у дослідженні структури тексту. Ще Т. ван Дейк розглядав зв'язність висловлювань не тільки на семантичному, але й на прагматичному рівні, тобто увага дослідника акцентується не лише на відносинах між змістовними сторонами висловлювань, але й на їх іллокутивних типах [50, с. 95]. Відправник інформації уявляє, прогнозує, як його точка зору буде сприйнята адресатом, — так зване авторське прогнозування реакції реципієнта. Адресант будує висловлювання з урахуванням реакцій, очікувань, оцінок, емоцій з боку сприймача. Автор чекає не стільки пасивного розуміння, дублюючого його думку, але й відповідного активного розуміння, тобто розраховує на досягнення інтеракційного ефекту. При його досягненні одержувач інформації або прийме висловлювання, або певним чином відреагує на нього. Повна прийнятність точки зору автора адресатом є таким інтеракційним ефектом, до якого прагнуть при будь-якому висловлюванні. Комунікативний ефект (розуміння висловлювання) та інтеракційний ефект (прийняття) не обов'язково повинні збігатися. Автор прагне до цього, але не завжди досягає бажаного ефекту. Треба відзначити, що питання про те, як досягти неодмінно іллокутивних цілей, є одним із головних у сучасній теорії комунікації; теорії мовних актів.

Прагнення автора до досягнення іллокутивних цілей може бути виражене: а) експліцитно (судові промови, політичні тексти, реклама і т.і.), б) імпліцитно (жанр художньої літератури, публіцистичні тексти, в) експліцитно — імпліцитно (жанр художньої літератури, політичні тексти). У цілому тут немає прямої залежності. У будь-якому жанрі можуть бути присутніми тільки перший, тільки другий або обидва способи. Виняток можуть становити рекламні тексти: читач не повинен роздумувати над сенсом (він очевидний і доступний), а повинен відразу зрозуміти й прийняти рекламу. Це також стосується судових промов.

Адресант націлений на ясність, «прозорість» промови, на відсутність підтексту, який йому не потрібен. Зв'язок між ясністю висловлювання та ефективністю впливу в теорії мовних актів називається «прозорістю» втілення іллокуції з перлокутивним ефектом.

Для успішного здійснення акту комунікації Г. П. Грайс сформулював чотири правила: кількості, якості, релевантності, способу дії. З цієї точки зору тексти іллокутивного типу (де явно простежується інтенція адресата) можна розділити на такі, де:

- а) автор дотримується цих правил;
- б) ухиляється від них із певною метою. Наприклад, тексти пропагандистського характеру порушують ці правила, спрощуючи спосіб подачі інформації, нехтують якістю за рахунок кількості.

Тексти можна розділити на групи з очікуванням вербальної реакції (судові промови, листи) і без (твори художньої літератури, рекламні тексти).

Ще один ступінь розподілу:

- а) автор апелює до масової аудиторії;
- б) орієнтується на певне коло одержувачів інформації (стать, вік, освіта, інтереси...);
- в) звертається до конкретній особи;
- г) звертається до конкретної особи, орієнтуючись на публіку;

д) проводить діалог з масовою аудиторією, розраховуючи на якусь конкретну особу. Ураховуючи нечіткість меж між художніми, публіцистичними, науковими текстами, особливо сьогодні, коли «... комунікативний простір характеризується запозиченням методів, які отримали визнання як в одному дискурсі, так і в іншому» [143, с. 119] з метою посилення ефективності впливу, не можна чітко відокремити види дискурсів один від одного, оскільки наразі відбувається процес взаємопроникнення методів, способів, прийомів, мовних засобів. Це стосується літературознавчої критики, яка знаходиться на стику художніх, публіцистичних і наукових (науково-популярних) текстів:

З метою досягнення перлокутивного ефекту автор використовує всі засоби для вигідної подачі матеріалу. Такі комунікативні способи є елементами, за допомогою яких безпосередньо реалізується основна інтенція тексту. Одним з елементів виступає зовнішня структура (форма) дискурсу. Прагматична спрямованість іллокутивного тексту розкривається через актуалізацію тих елементів зовнішньої структури, які мають найбільший вплив на адресата, активізують інтелектуальні та емоційні реакції, викликають необхідні відповідні дії.

Наміри автора диктують способи подачі матеріалу. Манера викладення фактів підпорядковується міркуванням прагматичного порядку: впливати не тільки інформацією, що міститься в тексті, а й способами її подачі [3, с. 5]. Тому залежно від інтенції автора простір статей організовується по-різному. Як зазначав М. Бахтін, розподіл інформації в тексті проводиться автором з точки зору адресата, щоб останньому було зручніше сприймати інформацію певними порціями [38, с. 428–431]. Хоча існують інші точки зору, наприклад,

Дж. Міллера, який пише, що інформація в тексті розташовується залежно від інтенції мовця «побудувати текст так, як він це зробив» [117, с. 244]. Але в будь-якому тексті, і це добре помітно саме в полемічному, зберігається принцип порціонної подачі матеріалу з метою надання максимального впливу на адресата.

1.3. УПЛИВ ІЛЛОКУТИВНИХ ЦІЛЕЙ НА ЗОВНІШНЮ СТРУКТУРУ ТЕКСТУ ПОЛЕМІЧНОЇ СТАТТІ

Першою істотною особливістю простору полемічного тексту є його двосторонній характер. Одна зі сторін апелює до статті (висловлювання), яка стала мотивом для полеміки, інша — до власне полемічної статті. Інакше кажучи, полемічний дискурс передбачає наявність двох статей —

первинної та вторинної. Первинна стаття — причина полеміки, вторинна — власне полемічна, яка є основною в полемічному дискурсі.

Розглянемо докладніше особливості структури основного (вторинного) тексту полемічного дискурсу. У попередньому розділі було показано, що одним з факторів, що визначають структуру тексту, є інтенція полеміста. Спробуємо з'ясувати особливості дії цього чинника. У роботах вчених, що займаються проблемами дослідження дискурсу, як правило, виділяються тільки п'ять іллокутивних цілей:

- (1) Асертивна мета полягає в тому, щоб констатувати стан справ.
- (2) Декларативна мета спрямована на зміну зовнішнього світу за допомогою цього твердження.
- (3) Директивна мета має місце, коли мовець намагається спонукати слухача реалізувати певні дії, представлені пропозиційним змістом.
- (4) Комісивна мета полягає в тому, щоб зобов'язати мовця виконати певні дії.
- (5) Експресивна мета висловлює почуття чи установки мовця [159, 252–253].

Однак для вторинних статей і первинних статей, крім вказаних вище, на перший план висуваються інші цілі: персуазивна і рефутативна.

Перша спрямована на переконання адресата у правильності тієї чи іншої точки зору, схилення його на свій бік, зміну його ментального стану. Друга полягає в спростуванні доводів критика, письменника, поета, літературознавця. У статтях — рецензіях і полемічних статтях персуазивна і рефутативна цілі є надметою. За наявності такої надмети адресант переслідує допоміжні цілі: асертивні, декларативні, директивні, експресивні й оцінні (волюативні).

У полеміці відзначається розбіжність поглядів комунікантів, їх світогляду, досвіду, тому процес передачі інформації перетворюється на конфліктну гру, де посилюється своєрідність учасників комунікації як індивідуумів, що може спричинити ускладнення в спілкуванні [103, с. 16–17]. Таким чином, конфлікт накладає відбиток на зовнішню структуру полемічної статті.

1.4. ВИДИ АРГУМЕНТІВ У ПОЛЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У цьому розділі з точки зору цілей і завдань комплексного лінгвістичного дослідження необхідно розглянути, якими типами мовленнєвих актів може бути виражена когнітивна спрямованість

аргументації в полеміці. Експліцитна аргументація переслідує виконання іллокутивної функції переконання адресата, впливаючи на його модель світу й на процес прийняття рішення в результаті.

Для безумовного аргументування, а саме таке найбільш часто зустрічається в полемічній статті і статті — рецензії, характерні 2 основні групи мовних актів:

I група — «імперативи» в широкому розумінні: наказ, розпорядження, порада, побажання. Ця група мовних актів порівняно рідко використовується в літературознавчій полеміці;

II група — «епістемістична» — обмежена мовними актами твердження, припущення, вираження думки [22, с. 42]. Ця група найбільш широко використовується і в статті-рецензії та у власне полемічній статті. Це пояснюється тим, що автор і адресат знаходяться в рівноправному положенні. Цей факт постійно підкреслюється полемістом і критиком.

Особливістю аргументів, доказів у політичному, рекламному та полемічному дискурсі «... є запам'ятовуваність, тиражованість і відтворюваність у мові реципієнтів, тобто символізм і стереотипність» [35, с. 112]. Низка аргументів об'єднується в будь — який мовний акт, що має певну іллокутивну силу. У сукупності мовні акти створюють сильний перлокутивний ефект в посткомунікації.

У результаті відбору та класифікації аргументів чи доказів були визначені найбільш частотні у статтях-рецензіях і полемічних статтях:

- аргумент до авторитетної думки;
- аргумент до оригінальних джерел;
- аргумент до історичних фактів;
- аргумент до культурних традицій;
- аргумент до здорового глузду;
- аргумент до ерудиції.

Перераховані аргументи є загальними для критичних статей-рецензій та вторинних полемічних статей. Вони містять елементи полемічності, оскільки вже будь-яке прагнення переконати протилежну сторону передбачає незгоду з опонентом, з його позицією. Елементи конфлікту, як у будь-якій суперечці, тут теж присутні, тому що незгода передбачає конфлікт, спростування, перемогу власної думки. Лексично це виражається наявністю контекстуальних антонімів, наприклад, як одного зі способів розвитку або свідoctва про конфлікт.

Однак нами були виділені аргументи, які особливо часто зустрічаються у вторинних статтях і дуже тісно переплетені з конфліктною ситуацією. Уласне аргументація, представлена мовними актами з іллокутивними цілями твердження, поступається місцем

мовним актам, основною іллокутивною метою яких є висміювання позиції критика або твору, що критикується, спростування будь-якими способами. Подібні аргументи не можна розглядати як докази в прямому сенсі слова: вони не стільки слугують доведенню, скільки наближають перемогу полеміста. Деякі дослідники, зокрема

А. А. Івін, класифікують такі аргументи як стандартні некоректні аргументи. Наприклад, аргумент до аудиторії — «... спроба апелювати до думок, почуттів і настроїв аудиторії замість обґрунтування тези об'єктивними аргументами» [103, с. 311]. Ми вважаємо, що для літературознавчої полеміки аргументи такого типу краще позначити як аргументи до емоцій. Брак знань або відсутність належних доказів нерідко заповнюється різними засобами емоційного впливу.

Емотивні висловлювання підвищують, збільшують впливову силу тексту, оскільки спрацьовують більш прості механізми, що викликають обурення або співчуття. Тоді як для обробки фактичної інформації (аргумент до історичного факту, ерудиції і таке інше) потрібне залучення складних механізмів довготривалої пам'яті, встановлення асоціативних ланцюжків, співвіднесення з уже наявною інформацією, що вимагає більшої кількості часу, знань. Емотивні висловлювання надають значний прагматичний ефект з мінімальними витратами.

Наступний стандартний некоректний аргумент, окреслений на основі аналізу текстів — *аргумент до «особистості»* — «... приписування опоненту недоліків, реальних або уявних, що виставляють його в поганому вигляді... підривають довіру до його міркувань » [103, с. 311]. Розглянемо також *аргумент до «антиавторитету»* — цитування непопулярних з різних причин політичних і державних, громадських діячів, поетів, письменників, учених при цитуванні поглядів опонента. У цьому випадку негативне ставлення і неавторитетних осіб як би проектується автоматично на концепцію критика або на твір, що рецензується. Наступний *аргумент до незнання або неосвіченості* — «... посилення на необізнаність опонента... у питаннях, що стосуються суті спору, згадка таких фактів або положень, яких ніхто зі сторін не знає і не в змозі перевірити » [103, с. 313]. Нюансом літературознавчої критики й полеміки є те, що критик або полеміст оперують такими фактами, про які автор (критик) замовчує не завдяки необізнаності, а завдяки переконаності щодо недоцільності їх використання. Відбувається зміщення акцентів: автор акцентує увагу читачів на потрібних йому фактах, у той час як критик (полеміст) висуває свої доводи, актуалізуючи «замовчувані» факти в своїх цілях. Тому точніше цей аргумент можна назвати як *аргумент до необізнаності адресата*, визначений як некомпетентність опонента.

Ще один некоректний аргумент — *аргумент до стереотипів*. Стереотипи, а також емоції, не вимагають часу й складних розумових процесів, спрямованих на засвоєння їх змісту. У свідомості кожної людини існує певний набір істин-стереотипів. «Люди як члени однієї спільноти... поділяють естетичні, етичні, моральні концепти, серед яких, крім універсальних, загальнолюдських, є низка національно — і соціально-специфічних» [35, с. 85].

Стереотипи є надзвичайно стійкими й лежать на «поверхні», тому широко застосовуються, наприклад, у рекламному, політичному й полемічному дискурсах. У полемічному дискурсі використовуються всі види аргументів, але полеміст (рецензент), як правило, крім цього вибирає і спосіб аргументованої відповіді як простір, де розташовані аргументи. Розгляд способів аргументації є темою наступного параграфа.

1.5. СПОСОБИ ПОДАННЯ АРГУМЕНТАЦІЇ В ПОЛЕМІЦІ

Аргументативний простір полемічної статті може бути організовано різними способами.

Автор вторинної статті або статті — рецензії з елементами полеміки спростовує концепцію в цілому або окремі тези: концепція проти концепції, теза проти тези. Тактика спростування може бути різноманітною. Аналіз фактичного матеріалу дозволив встановити, що найбільш частотною є *дедуктивна аргументація*. «Дедуктивна аргументація — це виведення обґрунтованого положення з інших, раніше прийнятих тверджень» [103, с. 57].

Проведений аналіз дозволив встановити ще один спосіб аргументації як *зміна погляду на проблему*, коли відбувається розгортання теми в інший бік, актуалізуються ті моменти, які були тільки заплановані в первинній. Крім того, був визначений такий спосіб, як *«читання в серцях»*, або *«читання з коментарем»*. Для нього характерна велика кількість дужок, в які автор укладає свої зауваження. Іронічні зауваження в процесі читання виконують іллокутивну роль демонстраторів емоційного стану полеміста й не є аргументами. Але при накопиченні вони утворюють потужний емоційний заряд, який свідчить про невдоволення, «ображені» почуття полеміста, що, зрештою, призводить до думки про неправильність позиції критика.

Часто застосовується спосіб *«повернення аргументу»*. Вся стаття-рецензія або власне полемічна може бути побудована за цим принципом. Оціночний коментар, що випереджає цитату, супроводжує або стоїть

після прямої мови, містить явно виражену конфліктну установку. Адресант сперечається з автором первинної статті, висловлює свою думку і оцінку, зазвичай, негативну. І навіть якщо він погоджується, то це не пряма згода, а омана, незначна поступка з неприципових питань. Оцінні висловлювання емоційно готують читача до подальшого критичного розбору і створюють ефект діалогу в монологічному тексті.

Узагальнюючи викладені положення, слід зазначити, що види аргументів і способи подання аргументації в полеміці спрямовані на виконання іллокутивних функцій:

- 1) переконання аудиторії;
- 2) висміювання опонента, а також реалізують стратегію конфлікту.

Стратегія ведення конфлікту є предметом розгляду в наступному параграфі.

1.6. СТРАТЕГІЯ КОНФЛІКТУ В ПОЛЕМІЦІ

Найважливішу роль у будь-якому типі дискурсу виконує прагматична установка. Узятий з психології термін «установка» означає готовність суб'єкта до певного роду дій. В аспекті лінгвопрагматичних досліджень установка — «матеріалізований у тексті усвідомлений намір відправника повідомлення відповідно вплинути на адресата...» [128, с. 16]. Прагматична установка складається з мікроустановок, що змінюються під час викладу інформації. При зміні комунікативного наміру також відбувається зміна мікроустановок, що тягне за собою зміну іллокутивного акту [58]. Мікроустановка може складатися з одного або декількох ходів, причому кожен з них буде підкорятися комунікативному наміру адресата. Хід у даному випадку «... можна визначити як таку функціональну одиницю послідовності дій, яка сприяє вирішенню локальної або глобальної задачі під контролем... стратегії» [50, с. 274].

У цій роботі стратегія розуміється «... як властивість когнітивних планів» [50, с. 272]. Під когнітивними планами мається на увазі загальна організація «... певної послідовності дій», спрямованих на досягнення однієї або кількох цілей [50, с. 273]. Необхідність певної стратегії з метою досягнення перлюкутивного ефекту визначається також іншими вченими. Зокрема, Дж. Брунер дає наступну дефініцію цього поняття: «Стратегія — це ... спосіб придбання, збереження і використання інформації для досягнення певних цілей у тому сенсі, що він повинен привести до певних результатів» [29, с. 136].

Стратегія первинної статті-міркування спрямована головним чином на пояснення критиком своєї концепції та переконання адресата. Це визначає побудову, ведення аргументації в статті. Конфлікт не міститься в таких статтях, тому немає і стратегії розвитку конфлікту.

Стратегії статті-рецензії та власне полемічної (вторинної) подібні, оскільки визначаються загальним комунікативним наміром адресанта спростувати позицію критика, утвердити власну концепцію. Незгода конфліктна за своєю природою. Конфлікт у загальному вигляді — це прояв суперництва, конкуренції, несумісності позицій [61, с. 24]. Що стосується полемічного дискурсу, то саме конфлікт визначає внутрішню й зовнішню структури, види аргументів, способи їх подачі, вибір мовних засобів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі було встановлено, що типологічними особливостями полемічного дискурсу є наявність двох складових, аргументації та конфлікту, які специфічно реалізуються в даному типі дискурсу.

Структура полемічного тексту відрізняється від структури будь-якого іншого типу дискурсу взаємодією глибинних і поверхневих елементів.

Факторами, що визначають внутрішню структуру тексту, є ключові знаки, а зовнішню — іллокутивні цілі автора.

Аспектами дослідження дискурсу полеміки є наступні:

- 1) установа специфіки такого типу дискурсу;
- 2) виявлення трансформацій та взаємодії мовних засобів у полеміці.

Іллокутивні цілі в полеміці (асертивна, декларативна, персуазивна, комісивна, рефутативна, експресивна) визначають зовнішню форму полемічного тексту. Зокрема, компонентами дискурсу полеміки стають заголовок і підзаголовок, епіграф, кругова форма завершення або «перспективне» завершення статті. Для організації основного простору значущим елементом стає виділення з нумерацією та/або заголовками, в яких автор розставляє акценти, бажаючи досягти максимального перлокутивного ефекту.

Найбільш частотними видами коректних аргументів у полемічному дискурсі є: аргумент до авторитетної думки; аргумент до оригінальних джерел; аргумент до справжніх історичних фактів; аргумент до культурних традицій; аргумент до здорового глузду; аргумент до ерудиції. Некоректними аргументами, які використовуються в полемічній статті, є

наступні: аргумент до аудиторії; аргумент до емоцій; аргумент до особистості; аргумент до «антиавторитету»; аргумент до неосвіченості адресата; аргумент до стереотипів.

Аналіз полемічних статей дозволив виокремити наступні прийоми і способи аргументації:

1. дедуктивний прийом — накопичення фактів і обґрунтування на їх основі висновку, потрібного полемісту;
2. зміна ракурсу аргументації — переклад теми в потрібне полемісту русло;
3. «читання з коментарем» — велика кількість зауважень полеміста, зроблених в дужках, які ненав'язливо змінюють хід думок і думку адресата;
4. «повернення аргументу» — аргументи критика так змінюються полемістом, що починають спростовувати самого критика;
5. цитування.

Перераховані прийоми й способи аргументації, крім переконання, розвивають конфліктну ситуацію.

Установці на конфлікт підпорядковані й аргументи, й способи їх подачі. Вона грає когезійну (зв'язуючу) роль в полемічному дискурсі.

Стратегія розвитку конфлікту є провідною для полемічного дискурсу.

У первинних статтях стратегії розвитку конфлікту як такого немає, тому що автор у першу чергу ставить своїм завданням досягнення перлокутивного ефекту переконання адресата, представляє своє бачення даної проблеми. Однак є мовні засоби, що виражають концептуальну картину світу автора й провокують розвиток конфлікту, вступаючи в суперечність з концептуальною картиною світу полеміста.

Стратегія конфлікту в повному обсязі представлена в статті-рецензії. Вона реалізується за допомогою тактики чергування і нарощування (заголовок, підзаголовок, епіграф, основна частина) й спаду («початок-відступ», початок-«резюме з оцінкою», заключна частина). Конфлікт при цьому не завершується повністю, але лише загасає, оскільки зберігається основне протиріччя між автором первинної статті та полемістом, що виражається, зокрема, в наявності негативних експресивно забарвлених мовних засобів, які виражають концепцію автора.

Дискурс полеміки не є різновидом аргументативного, оскільки в ньому відбувається такий розвиток конфліктної ситуації, коли важливі не стільки аргументи й процес переконання, а й способи подачі доказів для спростування автора первинної статті. Водночас полемічний дискурс не належить і до області дискурсу конфлікту, оскільки полеміст прагне

аргументувати свою точку зору, довести свої тези і при цьому продовжити конфлікт, а не вийти з нього.

Крім того, в полемічному дискурсі переслідується виконання особливих, притаманних лише даному типу, іллокутивних цілей (надмета і допоміжна); в його основі лежить певна макроструктура, відмінна від макроструктур інших типів дискурсів.

Дискурс полеміки, вбираючи елементи аргументативного і конфліктного, перетворює їх особливим чином, є самостійним типом дискурсу.

Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого

**НАРИСИ З ЛІНГВІСТИЧНОГО
АНАЛІЗУ ДИСКУРСУ:
ДО ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ
ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Монографія

За загальною редакцією
доцента І. П. Липко

Харків
«БУРУН і К»
2014

УДК
ББК
Н

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 5 від 24. 01. 2014 року)*

Рецензенти:

Долгополова Л. А. — доктор філологічних наук, професор, завідувач
кафедри німецької філології та перекладу і прикладної лінгвістики
Київського національного лінгвістичного університету.

Білоус О. М. — кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри
перекладу та загального мовознавства, декан факультету іноземних
мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені
Володимира Винниченка.

**Колектив авторів: Зайцева М. О. (передмова, розділ 1); Артеменко Т. М.,
Липко І. П. (розділ 2, післямова), Міщенко В. Я. (розділ 3).**

За загальною редакцією кандидата філологічних наук, доцента, завідувача
кафедри іноземних мов № 2 Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого – Липко І. П.

**Н Нариси з лінгвістичного аналізу дискурсу:
до проблеми типології та характеристики.**
Монографія — Харків: «БУРУН і К», 2014. — 204 с.

ISBN 978–966–8391–XX–X

В монографії розглянуто закономірності функціонування мовних одиниць
та їх взаємодії в процесі комунікації на прикладі полемічного та особистісно-
орієнтованого дискурсів. Робота виконана в річищі сучасних комунікативно-
функціональних досліджень, спрямованих на вивчення мовлення як динамічного
процесу з урахуванням комплексного аналізу мовленнєвої діяльності людини.

Для філологів, викладачів, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей
та усіх, хто цікавиться лінгвістичною тематикою.

УДК 639.1+623.442.6
ББК 47.1

ISBN 978–966–8391–XX–X

© Колектив авторів
© Фірма «БУРУН і К», 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1 АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ. ПОЛЕМІКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП ДИСКУРСУ	11
1.1. Поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці	11
1.1.1. Типологічні особливості полемічного дискурсу	14
1.2. Концепції структури тексту в аспекті дослідження полемічного дискурсу	21
1.2.1. Фактори, що визначають внутрішню й зовнішню структуру тексту	32
1.3. Уплив ілюктивних цілей на зовнішню структуру тексту полемічної статті	38
1.4. Види аргументів у полемічному дискурсі	39
1.5. Способи подання аргументації в полеміці	42
1.6. Стратегія конфлікту в полеміці	43
Висновки до розділу 1	44
РОЗДІЛ 2 ПРОСПЕКТИВНА ТА РЕТРОСПЕКТИВНА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНІЦІАЛЬНОГО КОНСТАТИВНО-КОНСТАТИВНОГО МІКРОДІАЛОГУ	47
2.1. Комунікативно-прагматична теорія та ініціальний констативно-констативний мікродіалог	47
2.2. Типи констативів-зачинів у складі ініціального констативно-констативного мікродіалогу	53
2.3. Констативи-зачини з прагматичною настановою на низький ступінь впливу	53
2.4. Констативи-зачини з прагматичною настановою на високий ступінь впливу	55

2.4.1. Засоби інтенсифікації констативів	56
2.4.2. Констативи з перлокутивною метою переконання в істинності повідомлення	59
2.4.3. Констативи з перлокутивною метою переконання в необхідності виконання певних дій.....	64
2.4.4. Констативи з перлокутивною метою впливу на почуття та емоції адресата.....	66
2.4.5. Констативи з перлокутивною метою впливу на морально-етичні настанови адресата.....	68
2.4.6. Констативи з перлокутивною метою спонукання до обміну думками.....	72
2.5. Типи констативів-відповідей у складі констативно-констативного мікродіалогу	76
2.5.1. Тактика прямої кореляції	78
2.5.2. Тактика конкретизації	80
2.5.3. Тактика узагальнення.....	82
2.5.4. Тактика пояснення (асоціативно-спрямовані стратегії).....	83
2.5.5. Тактика протиставлення.....	86
2.5.6. Тактика пояснення (дисоціативно-спрямовані стратегії)	89
2.5.7. Тактика зміщеної відповіді.....	91
Висновки до розділу 2	92

РОЗДІЛ 3 КОМПЛІМЕНТАРНЕ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ЯК ОДИНИЦЯ ОСОБИСТІСНО- ОРІЄНТОВАНОГО ДИСКУРСУ

3.1. Основні напрямки в сучасних дослідженнях компліменту в англійській мові.....	95
3.2. Теорія мовленнєвих актів і теорія мовленнєвої діяльності як теоретико-методологічна база аналізу компліменту в англійській мові.....	100
3.3. Понятійний апарат дослідження компліменту в англійській мові.....	103
3.3.1. Поняття мовленнєвої поведінки.....	103
3.3.2. Поняття цілі та дії.....	105
3.3.2.1. Комунікативні (мовленнєві / немовленнєві) цілі ...	105
3.3.2.2. Іллокутивний акт.....	112
3.3.2.3. Перлокутивний акт.....	114
3.3.2.4. Соціальна дія.....	116

3.3.2.5. Моделі поведінки. Етикетні та інструментальні соціальні дії.....	117
3.3.3. Поняття ввічливості.....	120
3.4. Комплімент як іллокутивний акт	122
3.4.1. Іллокутивні цілі компліменту. Семантичний аналіз англійського слова «compliment».....	123
3.4.2. Мовні засоби вираження іллокуції компліменту	127
3.4.2.1. Прямі ІАК.....	127
3.4.2.2. Непрямі ІАК.....	129
3.4.2.3. Співвідношення об'єкту позитивної оцінки й об'єкту вираженого інтенціонального стану.....	134
3.4.3. Місце ІА компліменту в системі ІА.....	135
3.4.3.1. Комплімент як представник класу експресивів у класифікації Серля.....	135
3.4.3.2. Відмінності компліменту від схожих з ним іллокутивних актів.....	136
3.4.4. Проблема щирості компліменту.....	139
3.5. Комплімент як перлокутивний акт	144
3.6. Комплімент як соціальна дія	149
3.6.1. Етикетні компліменти.....	150
3.6.2. Інструментальні компліменти.....	154
3.6.3. Компліменти проміжних типів.....	158
3.6.4. «Саркастичні компліменти» (Left-Handed Compliments).....	160
Висновки до розділу 3	160

ПІСЛЯМОВА

БІБЛІОГРАФІЯ

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

200

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аванесова Н. В. Эмоциональность и экспрессивность — категории коммуникативной лингвистики / Н. В. Аванесова // Вестник Югорского государственного университета. — 2006. — Вып. 2. — С. 5–6.
2. Аведова Р. П. Вопрос-переспрос как реактивная реплика в англо-русском диалогическом единстве: функционально-семантический и прагматический аспекты: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04. «Германские языки» / Р. П. Аведова. — Ростов н/Д, 2012. — 14 с.
3. Адмони В. Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка / В. Г. Адмони. — М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1955. — 390 с.
4. Александрова О. В. Единство прагматики и лингвопоэтики в изучении текстов художественной литературы / О. В. Александрова // Проблемы семантики и прагматики. — Калининград: КГУ, 1996. — С. 3–7.
5. Алексеенко Л. П. Речевые средства в завершающей фазе английского диалога: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04 «Германские языки» / Л. П. Алексеенко. — К., 1990. — 15 с.
6. Аллен Дж. Ф. Выявление коммуникативного намерения, содержащегося в высказывании: / Дж. Ф., Аллен, Р. Перро; пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. — С. 322–362.
7. Апресян Ю. Д. Английские синонимы и синонимический словарь / Ю. Д. Апресян // Англо-русский синонимический словарь. — М.: Русский язык, 2003. — С. 500–543.
8. Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре / Ю. Д. Апресян // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1986. — Т. 45. — № 3. — С. 208–223.
9. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. — М.: Просвещение, 1990. — 300 с.
10. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1973. — Т. 32. — № 1. — С. 84–89.

11. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико–семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. — М.: Эдиториал УРСС, 2005. — 384 с.
12. Арутюнова Н. Д. Речевой акт / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. Ярцева В. Н.]. — 2-е изд. доп. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. — С. 412–413.
13. Арутюнова Н. Д. Речеповеденческие акты и истинность / Н. Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке. Коммуникация. Модальность. Дейксис. — М.: Наука, 1992. — С. 6–39.
14. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1981. — Т. 40. — № 4. — С. 356–367.
15. Арутюнова Н. Д. Феномен второй реплики или о пользе спора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. — М., 1990. — Вып. 3. Противоречивость и аномальность текста. — С. 175–189.
16. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. — М.: Наука, 1988. — 341 с.
17. Атаева Е. В. Языковая динамика и проблемы формирования речевой культуры в постсоветском обществе / Е. В. Атаева // Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе. — 2001. — Вып. 2. — Ч. 1. Филологические науки. — С. 120–127.
18. Бабайцева А. Э. Роль «ключей» в авторском тексте для адекватного понимания и перевода / А. Э. Бабайцева // Перевод как моделирование и моделирование перевода. — Тверь: ТГУ, 1991. — С. 58–64.
19. Байбурун А. К. Некоторые вопросы этнографического изучения поведения / А. К. Байбурун // Этнические стереотипы поведения. — Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1985. — С. 7–21.
20. Байбурун А. К. Об этнографическом изучении этикета / А. К. Байбурун // Этикет у народов Передней Азии. — М.: Наука, 1988. — С. 12–37.
21. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 416 с.
22. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход): автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языкознания»; 10.02. 01 «Русский язык» / А. Н. Баранов. — М., 1990. — 48 с.
23. Баранов А. Н. Социальный статус человека в лингвистическом контексте / А. Н. Баранов // «Я», «Субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания: сб. науч. — аналитич. обзоров. Сер. «Теория и история языкознания». — М.: ИНИОН РАН, 1992. — С. 47–87.
24. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. — М.: Прогресс, 1989. — 615 с.

25. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. — М.: Худ. лит-ра, 1972. — 470 с.
26. Бахтин М. М. Проблемы текста. Опыт философского анализа / М. М. Бахтин // Вопросы литературы. — 1976. — № 10. — С. 122–151.
27. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. — М.: Иск-во, 1979. — С. 237–289.
28. Бгажноков Б. Х. Культура общения и семиозис / Б. Х. Бгажноков // Этнознаковые функции культуры. — М.: Наука, 1991. — С. 43–57.
29. Безкровна І. О. Поетичний текст як комунікативний акт: типи адресата / І. О. Безкровна // Мовознавство. — 1998. — № 4–5. — С. 67–72.
30. Безменова Н. А. Очерки по истории и теории риторики. / Н. А. Безменова. — М.: Наука, 1991. — 215 с.
31. Безменова Н. А. Речевое воздействие как риторическая проблема / Н. А. Безменова // Проблемы эффективности речевой коммуникации: сб. обзоров. — М.: ИНИОН, 1989. — С. — 116–133.
32. Безменова Н. А. Некоторые проблемы теории речевых актов / Н. А. Безменова, В. И. Герасимов // Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики: сб. обзоров. — М.: ИНИОН, 1984. — С. 146–196.
33. Безменова Н. А. Введение / Н. А. Безменова, Л. Г. Лузина // Проблемы эффективности речевой коммуникации: сб. обзоров. — М.: ИНИОН, 1989. — С. 542.
34. Безуглая Л. Р. Историческая динамика речевого акта квеситива в немецком и английском языках: дис... канд. филол. наук.: 10.02.04 «Германские языки» / Безуглая Лилия Ростиславовна. — Харьков, 1998. — 216 с.
35. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. — Киев: «Астрей», 1997. — 309 с.
36. Беляева І. А. Комунікативно–функціональні особливості неповних речень, які передають зміст суб'єктивної оцінки мовця в ситуації безпосереднього спілкування (на матеріалі англійської мови). автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. А. Беляева. — Київ, 1996. — 16 с.
37. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. — М.: Прогресс, 1974. — 447 с.
38. Березин Ф. М. История лингвистических учений / Ф. М. Березин. — М.: Высш. школа, 1984. — 319 с.
39. Богданов В. В. Деятельностный аспект в семантике / В. В. Богданов // Прагматика и семантика синтаксических единиц: сб. науч. тр. — Калинин: Калининский гос. ун-т, 1984. — С. 12–23.

40. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты: [учеб. пособие] / В. В. Богданов. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. — 87 с.
41. Богданов В. В. Классификация иллокутивных актов / В. В. Богданов // Личностные аспекты языкового общения. — Калинин: Изд-во КГУ, 1989. — С. 25–37.
42. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл / А. В. Бондарко. — Наука, 1978. — 174 с.
43. Борботько В. Г. Общая теория дискурса (принципы формирования и смыслопорождения): автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языкознания»; 10.02. 01 «Русский язык» / В. Г. Борботько. — Краснодар, 1998. — 32 с.
44. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации / Дж. Брунер. — М.: Прогресс, 1977. — 412 с.
45. Брутян Г. А. Очерк теории аргументации / Г. А. Брутян. — Ереван: Изд-во АН Армении, 1992. — 303 с.
46. Бубнова Г. И. Текстовые категории устного спонтанного диалога / Г. И. Бубнова // Вопросы системной организации речи. — М.: Изд-во МГУ, 1987. — С. 47–68.
47. Булыгина Т. В. О границах и содержании прагматики / Т. В. Булыгина // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз., — 1981. — Т. 40, № 4. — С. 333–343.
48. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. — М.: Логос, 2003. — 173 с.
49. Валужева Л. И. Коммуникативно–прагматический аспект аргументации: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. И. Валужева. — Л., 1989. — 16 с.
50. Васильев Л. Г. Прагматика аргумента / Л. Г. Васильев, Н. А. Ощепкова // Тверской лингвистический меридиан: теорет. сб. — Тверь: ТГУ, 1999. — Вып. 3. — С. 43–51.
51. Васильев А. Д. «Постновояз» российского телевидения как разновидность манипулятивного дискурса / А. Д. Васильев // Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе. — 2001. — Вып. 2. — Ч. 1. Филологические науки. — С. 86–101.
52. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1978. — Вып. 8. — С. 402–421.
53. Вежбицка А. Семантические примитивы / А. Вежбицка // Семиотика. — М.: Радуга, 1983. — С. 225–252.
54. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство / З. Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1985. — Вып. 16. — С. 238–251.

55. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. — М.: Наука, 1993. — 172 с.
56. Волошинов В. Н. Марксизм и философия языка / В. Н. Волошинов. — М.: Изд-во Лабиринт, 1993. — 188 с.
57. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 280 с.
58. Восканян Г. Р. Интеракционный анализ диалогических текстов / Г. Р. Восканян // Семантика и прагматика единиц языка в тексте— Л.: ЛГПИ, 1988. — С. 26–34.
59. Вохрышева Е. В. Коммуникативные стратегии диалогического взаимодействия в новоанглийском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Вохрышева. — СПб., 2001. — 43 с.
60. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. — М.: Педагогика, 1982. — Т. 2 — С. 5–294.
61. Гавранек Б. Задачи литературного языка и его культура / Б. Гавранек // Пражский лингвистический кружок: сб. ст. — М.: Прогресс, 1967. — С. 338–378.
62. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. — М.: Наука, 1977. — С. 230–293.
63. Гак В. Г. Прагматика, узус и грамматика речи / В. Г. Гак // Иностранные языки в школе. — 1982. — № 5. — С. 11–17.
64. Галеева Н. Л. О переводе ключевых слов, не имеющих прямых соответствий в языке перевода / Н. Л. Галеева // Перевод как моделирование и моделирование перевода. — Тверь: ТГУ, 1991. — С. 102–107.
65. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М.: КомКнига, 2007. — 148 с.
66. Гастева Н. Н. Диалогическое единство в разговорной речи: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н. Н. Гастева. — Саратов, 1990. — 20 с.
67. Герасимов В. И. На пути к когнитивной модели языка / В. И. Герасимов, В. В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1988. — Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. — С. 5–11.
68. Герасимова О. И. О типах значений косвенных высказываний / О. И. Герасимова // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса. — Калинин: Изд-во КГУ, 1985. — С. 150–158.
69. Гиндин С. И. Советская лингвистика текста. Некоторые проблемы и результаты (1968–1975) / С. И. Гиндин // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1977. — № 4. — С. 348–361.

70. Гладуш Н. Ф. Повествовательные директивы в современном английском языке: дис... доктора филол. наук: 10.02.04 / Гладуш Надежда Федоровна. — К., 1981. — 199 с.
71. Городецкий Б. Ю. От лингвистики языка к лингвистике общения / Б. Ю. Городецкий // Язык и социальное познание. — М.: ЦС филос. (методол.) семинаров при президиуме АН СССР, 1990. — С. 39–56.
72. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс; пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1985. — Вып. 16. Лингвистическая прагматика. — С. 217–237.
73. Греймас А. Ж., Курте Ж. Объяснительный словарь теории языка / А. Ж. Греймас, Ж. Курте // Семиотика. — М.: Радуга, 1983. — С. 483–551.
74. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. — СПб.: Питер, 2000. — 464 с.
75. Даниленко О. И. Культура общения и ее воспитание: [учебное пособие] / О. И. Даниленко. — Л.: ЛГИК, 1989. — 98 с.
76. Девкин В. Д. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В. Д. Девкин — М.: Высш. шк., 1981. — 161 с.
77. Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация: пер. с англ. / Т. А. Дейк. — М.: Прогресс, 1989. — 312 с.
78. Демьянков В. З. «Теория речевых актов» в контексте современной зарубежной лингвистической литературы (обзор направлений) / В. З. Демьянков // Новое в зарубежной лингвистике: — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 223–234.
79. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века. — М.: Изд-во РГГУ, 1995. — С. 239–320.
80. Демьянков В. З. Конвенции, правила и стратегии общения / В. З. Демьянков // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1982. — Т. 41, Вып. 4. — С. 327–337.
81. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. — М.: Ad Marginem, 2000. — 511 с.
82. Джинджолия Г. П. Политическая метафора как когниция / Г. П. Джинджолия // Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе. — 2001. — Вып. 2. — Ч. 1. Филологические науки. — С. 289–294.
83. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе. — М.: Наука, 1984. — 268 с.
84. Дридзе Т. М. Язык и социальная психология / Т. М. Дридзе. — М.: Либроком, 2009. — 228 с.

85. Дэвидсон Д. Общение и конвенциональность / Д. Дэвидсон // Философия. Логика. Язык. — М.: Прогресс, 1987. — С. 213–233.
86. Еемеерен Ф. ван, Гроотендорст Р. / Ф. ван Еемеерен, Р. Гроотендорст. Аргументация, коммуникация и ошибки. — СПб.: Васильевский остров, 1992. — 207 с.
87. Ейгер Г. В. Язык и личность: [учебное пособие] / Г. В. Ейгер, И. А. Рапопорт — Харьков: ХГУ, 1991. — 80 с.
88. Ельмслев Л. Можно ли считать, что значения слов образуют структуру? / Л. Ельмслев // Новое в лингвистике. — М.: Изд. Иностран. Лит., 1962. — Вып. 2. — С. 117–136.
89. Ермолаев Б. А. О стратегиях коммуникативного взаимодействия личности и группы / Б. А. Ермолаев // Текст в коммуникации: сб. науч. тр. / АН СССР, Ин-т языкознания, Тверской с. — х. ин-т, каф. иностр. яз. — М., 1991. — С. 117–126.
90. Жалагина Т. А. Динамизм развития коммуникативного фокуса / Т. А. Жалагина // Язык, дискурс и личность. — Тверь: ТГУ, 1990. — С. 99–105.
91. Жоль К. К. Язык как практическое сознание (философский анализ) / К. К. Жоль. — К.: Вища школа, 1990. — 238 с.
92. Залевская А. А. Ведение в психолингвистику / А. А. Залевская. — М.: РГГУ, 2000. — 382 с.
93. Залевская А. А. Вопросы овладения вторым языком в психолингвистическом аспекте / А. А. Залевская. — Тверь: ТГУ, 1996. — 196 с.
94. Звегинцев В. А. Л. В. Щерба и В. Гумбольдт / В. А. Звегинцев // Теория языка, методы его исследования и преподавания. — Л., 1981. — С. 97–102.
95. Звегинцев В. А. Функция и цель в лингвистической теории / В. А. Звегинцев // Публикации отделения структурной и прикладной лингвистики. — М.: Изд-во МГУ, 1977. — Вып. 8. Проблемы теоретической и экспериментальной лингвистики. — С. 120–145.
96. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта / А. Г. Здравомыслов. — М.: Аспект Пресс, 1995. — 320 с.
97. Земская Е. А. Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения / Е. А. Земская. — М.: Русский язык, 1979. — 239 с.
98. Зернецкий П. В. Четырехмерное пространство речевой деятельности / П. В. Зернецкий // Язык, дискурс и личность. — Тверь: ТГУ, 1990. — С. 60–68.
99. Зимняя И. А. Речевая деятельность и речевое поведение в обучении иностранному языку / И. А. Зимняя // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед.

- ин-та ин.яз. им. М. Тореза — М., 1984.— Вып. 242. Речевое поведение и речевая деятельность студентов на иностранном языке.— С. 3–10.
100. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя — М.: Русский язык, 1989.— 219 с.
101. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова.— М.: Эдиториал УРСС, 2010.— 368 с.
102. Иванов Вяч. Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры / Вяч. Вс. Иванов.— М.: Языки рус. культуры, 1999.— (Избранные труды: в 7 томах).— Т. 1.— 912 с.
103. Ивин А. А. Логика / А. А. Ивин.— М.: Фаир-Пресс, 1999.— 320 с.
104. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин.— М.: Изд-во МГУ, 1970.— 230 с.
105. Изер В. Историко-функциональная текстовая модель литературы / В. Изер // Вестник Московского государственного университета. Серия 9. Филология.— 1997.— № 3.— С. 119–139.
106. Изотов А. И. Функционально-семантическая категория императивности в современном чешском языке в сопоставлении с русским / А. И. Изотов.— Brno: L. Marek, 2005.— 274 с.
107. Исаков В. И. Приемы и способы языкового выражения сопоставительно-противительных отношений между двумя смежными репликами диалогической речи / В. И. Исаков // Вопросы германской и романской филологии: науч. тр. Новосибирск. пед. ин-та.— Новосибирск, 1970.— Вып. 5.— С. 101–110.
108. Иссерс О. С. Стратегия речевой провокации в публичном диалоге / О. С. Иссерс // Русский язык в научном освещении.— М., 2009.— № 2 (18).— С. 92–104.
109. Казыдуб Н. Н. Дискурсивное пространство как фрагмент языковой картины мира (теоретическая модель): автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Н. Казыдуб.— Иркутск, 2006.— 34 с.
110. Карабан В. И. Адресатность простых и сложных речевых актов / В. И. Карабан // Вестник Харьковского государственного университета: Человек и речевая деятельность.— Х., 1989.— № 339.— С. 51–54.
111. Карабан В. И. Сложные речевые единицы: Прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В. И. Карабан.— К.: Выща школа. Изд-во при Киев. ун-те, 1989.— 131 с.
112. Карабан В. И. К интеграции теорий в речеведении / В. И. Карабан // Материалы межведомственной науч.— теор. конф. «Лингвистика: взаимодействие концепций и парадигм» — Харьков, 1991.— С. 58–59.

113. Карасик В. И. Речевое поведение и типы языковых личностей / В. И. Карасик // Массовая культура на рубеже XIX и XX веков: Человек и его дискурс: сб. науч. тр.— М.: Азбуковник, 2003.— С. 24–45.
114. Карасик В. И. Этикет и английский язык / В. И. Карасик // Иностранные языки в школе.— 1993.— № 2.— С. 57–59.
115. Караулов Ю. Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса / Ю. Н. Караулов, В. В. Петров // Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация. М.: Прогресс, 1989.— С. 5–11.
116. Караулов Ю. А. Лингвистическое конструирование: О путях практических приложений языка / Ю. А. Караулов // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз., 1979.— Т. 38.— № 2.— С. 96–107.
117. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным проблемам языкознания / А. Е. Кибрик.— М.: Изд-во МГУ, 1992.— 336 с.
118. Кларк Г. Г. Слушающие и речевой акт / Г. Г. Кларк, Т. Б. Карлсон; пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике.— М.: Прогресс, 1986.— Вып. 17. Теория речевых актов.— С. 270–321.
119. Клюев Е. В. Речевая коммуникация. Успешность речевого взаимодействия / Е. В. Клюев.— М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002.— 320 с.
120. Кобозева И. М. «Теория речевых актов» как один из вариантов теории речевой деятельности / И. М. Кобозева // Новое в зарубежной лингвистике.— М.: Прогресс, 1986.— Вып. 17. Теория речевых актов.— С. 7–31.
121. Койт М. Э. Разработка формальной модели диалога / М. Э. Койт // Модели диалога в системах искусственного интеллекта.— Тарту: ТГУ, 1987.— С. 60–70.
122. Кокойло Л. О. Компліментарні висловлювання в сучасній англійській мові (структура, семантика, вживання). автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / Л. О. Кокойло — К., 1996.— 24 с.
123. Колобаев В. Р. Слова широкой семантики в языке и речи / В. Р. Колобаев // Проблемы комплексного анализа языка и речи.— Л.: Наука, 1982.— С. 54–60.
124. Колшанский Г. В. К вопросу о содержании языковой категории модальности / Г. В. Колшанский // Вопросы языкознания, 1961.— № 1.— С. 94–98.
125. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский.— М.: Эдиториал УРСС, 2007.— 176 с.
126. Колшанский Г. В. Прагматика языка / Г. В. Колшанский // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза, 1980.— Вып. 151.— С. 3–8.

127. Комина Н. А. Коммуникативно–прагматический аспект диалогической речи: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Комина. — К., 1984. — 24 с.
128. Комина Н. А. Семантика коммуникативно–прагматических типов высказывания / Комина Н. А. // Прагматические аспекты функционирования языка. — Барнаул: Изд-во АГУ, 1983. — С. 93–101.
129. Коммуникативно–прагматические и семантические функции речевых единств: межвуз. сб. науч. трудов. — Калинин: Изд-во Калининск. гос. Ун-та, 1980. — 159 с.
130. Корытная М. Л. Некоторые проблемы исследования роли заголовка в понимании текста / М. Л. Корытная // Проблемы психолингвистики: слово и текст. — Тверь: ТГУ, 1993. — С. 97–102.
131. Косиков Г. К. «Структура» и / или «текст» (Стратегии современной семиотики) / Г. К. Косиков // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму. — М.: Прогресс, 2000. — С. 3–48.
132. Которова Е. Г. Коммуникативно-прагматическое поле как метод комплексного описания способов реализации речевых актов / Е. Г. Которова // Томский журнал ЛИНГ и АНТР, 2013. — Вып. 1. — С. 58–67.
133. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация): [монография] / В. В. Красных. — М.: МГУ «Диалог», 1998. — 352 с.
134. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму. — М.: Прогресс, 2000. — С. 427–458.
135. Крутоус В. П. Дискуссионные проблемы структурно-семиотических исследований в литературоведении и искусствоведении / В. П. Крутоус // Структурализм: «за» и «против». — М.: Прогресс, 1975. — С. 3–27.
136. Кубрякова Е. С. О понятиях языковой системы и структуры языка / Е. С. Кубрякова, Г. П. Мельников // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. — М.: Наука, 1972. — С. 8–91.
137. Кубрякова Е. С. Концепт / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. — М.: филол. Ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. — С. 90–93.
138. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века, — М.: Изд-во РГГУ, 1995, — С. 144–238.

139. Куликова О. В. Аргументация как способ коммуникативного воздействия в сфере делового общения / О. В. Куликова // Вестн. Моск. гослингв. ун-та: Профессиональные дискурсы в функционально-когнитивном аспекте. Серия «Лингвистика». — 2003. — Вып. 479. — С. 3–12.
140. Куликова О. В. Контекстно–вариативное членение текста как способ развертывания аргументации в парламентских выступлениях / О. В. Куликова // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. — 1988. — Вып. 309. — С. 129–136.
141. Кухаренко В. А. Семантическая структура ключевых и тематических слов целого художественного текста / В. А. Кухаренко // Лексическое значение в системе языка и в тексте. — Волгоград: ВГПИ им. А. С. Серафимовича, 1985. — С. 95–104.
142. Лагутин В. И. Прагмастилистический аспект анализа полемиического текста / В. И. Лагутин // Прагматические аспекты функционирования языка. — Барнаул: АГУ, 1983. — С. 45–52.
143. Лагутин В. И. Проблема анализа художественного диалога / В. И. Лагутин. — Кишнев: «Штица», 1991. — 98 с.
144. Лазарев В. В. Логико–семантические и мотивационные основания прямой и косвенной речеактовой номинации / В. В. Лазарев, Л. П. Гусева // Личностные аспекты языкового общения. — Калинин: Изд-во КГУ, 1989. — С. 129–135.
145. Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслия в СССР: Когнитивно-исторический анализ / Э. Лассан. — Вильнюс: Изд-во Вильнюс. ун-та, 1995. — 232 с.
146. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. — М.: Наука, 1985. — 535 с.
147. Леви-Стросс К. Структура и форма. Размышления над одной работой В. Проппа / К. Леви-Стросс // Зарубежные исследования по семиотике фольклора. — М.: Наука, 1985. — С. 9–35.
148. Левинтон Г. А. ОПОЯЗ / Г. А. Левинтон // Лингвистический энциклопедический словарь. — М.: Сов. энциклопедия, 1990. — С. 347–348.
149. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. — М.: Смысл, 1997. — 365 с.
150. Леонтьев А. А. Эвристический принцип в восприятии, порождении и усвоении речи / А. А. Леонтьев // Вопросы психологии. — 1974. — № 5. — С. 53–62.
151. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознательность. Личность / А. Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения: В 2-х томах. — М.: Педагогика, 1983. — Т. 2. — С. 94–231.

152. Лефевр В. А. Алгебра конфликта / В. А. Лефевр, Г. Л. Смолян. — М.: Знание, 1968. — 63 с.
153. Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. В. Н. Ярцевой]. — М.: Сов. энциклопедия, 1990. — 685 с.
154. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. — М.: Искусство, 1970. — 384 с.
155. Лотман Ю. М. Феномен культуры / Ю. М. Лотман // Семиотика культуры. Труды по знаковым системам: уч. зап. Тарт. ун-та. — Тарту: Тарт. гос. ун-т, 1978. — Вып. 463. — С. 3–17.
156. Лотман Ю. М. Семиосфера: Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. — СПб.: Искусство, 2000. — 704 с.
157. Лузина Л. Г. О содержании понятия «стилистический эффект» с точки зрения речевого воздействия / Л. Г. Лузина // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. — М.: Наука, 1990. — С. 27–40.
158. Лукин В. А. Художественный текст: Основы лингвистической теории и элементы анализа / В. А. Лукин. — М.: Изд. «Ось-89», 1999. — 192 с.
159. Лукьянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления; Проблемы семантики. / Н. А. Лукьянова. — Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1986. — 230 с.
160. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. — Ростов н/Д: Феникс, 1998. — 413 с.
161. Мазур М. Качественная теория информации / М. Мазур. — М.: Мир, 1974. — 238 с.
162. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
163. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1969. — Вып. 3 — С. 382–384.
164. Маслыко Е. А. К модели речевого поведения / Е. А. Маслыко // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. им. М. Тореза. — М., 1984. — Вып. 242. Речевое поведение и речевая деятельность студентов на иностранном языке. — С. 20–34.
165. Меренова Е. В. Речевые акты воодушевления и подстрекательства в современном английском языке / Е. В. Меренова // Речевые акты в лингвистике и методике. — Пятигорск: ПГПИИЯ, 1986. — С. 17–21.
166. Миллер Дж. Образы и модели, уподобления и метафоры / Дж. Миллер // Теория метафоры. — М.: Прогресс, 1990. — С. 236–283.
167. Милотина В. Д. Прагматические типы предложений, выражающих просьбу, разрешение и запрещение / В. Д. Милотина. // Сб. науч. тр.

- Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. им. М. Тореза — М., 1988. — Вып. 306. Базовые грамматические единицы языка в речевой коммуникации. — С. 10–16.
168. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. — М.: Энергия, 1979. — 151 с.
169. Миронова Е. А. Вариативность перлокутивного эффекта косвенной иллокуции «вынуждение к сочувствию» (на материале бытовых диалогов англоговорящих и русскоговорящих коммуникантов): автореф. дис. на соиск. уч. степени. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. А. Миронова. — Ростов н/Д, 2006. — 21 с.
170. Миронова Н. Н. Оценочный дискурс: Проблемы семантического анализа / Н. Н. Миронова // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1997. — т. 56. — № 4. — С. 52–59.
171. Мищенко В. Я. К проблеме интеграции теории речевых актов и теории речевой деятельности / В. Я. Мищенко // Вісник Харківського державного університету — Харків: Константа, 1999. — № 424. Романо–германська філологія. — С. 101–105.
172. Мищенко В. Я. Классификация речевых актов комплимента / В. Я. Мищенко // Вісник Харківського державного університету — Харків: Константа, 1997. — № 390. Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов. — С. 107–111.
173. Мищенко В. Я. Комплимент как проявление вежливости в англоязычных культурах / В. Я. Мищенко // Вісник Харківського державного університету — Харків: Константа, 1997. — № 390. Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов. — С. 111–113.
174. Мищенко В. Я. Косвенные способы реализации иллокуции комплимента / В. Я. Мищенко // Вісник Харківського державного університету — Харків: Константа, 1999. — № 430. Романо–германська філологія. — С. 101–107.
175. Молчан А. В. Неморфологизированные средства выражения побуждения в современном русском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. В. Молчан. — К., 1984. — 18 с.
176. Моррис Ч. У. Значение и означивание / Ч. У. Моррис // Семиотика. — М.: Радуга, 1983. — С. 118–132.
177. Москальская О. И. Грамматика текста: [пособие по грамматике немецкого языка для ин-тов и фак. иностр. яз.] / О. И. Москальская. — М.: Высш. шк., 1981. — 183 с.
178. Мукаржовский Я. «Преднамеренное и непреднамеренное» в искусстве / Я. Мукаржовский // Структурализм: «За» и «против». — М.: Прогресс, 1975. — С. 164–192.

179. Мурзин Л. Н. Текст и его восприятие / Л. Н. Мурзин, А. С. Штерн. — Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991—171 с.
180. Мусин И. Х. Психолингвистический аспект изучения проблем речевого поведения / И. Х. Мусин // Текст в коммуникации: сб. науч. тр. / АН СССР, Ин-т языкознания, Тверской с. — х. ин-т. — М., 1991 — С. 127—136.
181. Наер В. Л. Прагматика научных текстов / В. Л. Наер // Функциональные стили. Лингвометодические аспекты. — М.: Наука, 1984. — С. 5—39.
182. Николаева Т. М. Лингвистика текста. Современное состояние и перспективы / Т. М. Николаева // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1978. — Вып. 8. — С. 5—39.
183. Новиков А. И. Семантика текста и ее формализация / А. И. Новиков. — М.: Наука, 1983. — 216 с.
184. Николов Л. Структуры человеческой деятельности: пер. с болг. / Л. Николов. — М.: Прогресс, 1984. — 176 с.
185. Обозов Н. Н. О трехкомпонентной структуре межличностного взаимодействия / Н. Н. Обозов // Психология межличностного познания. — М.: Педагогика, 1981. — С. 80—92.
186. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 22—129.
187. Павиленис Р. И. Проблема смысла: Современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. — М.: Мысль, 1983. — 286 с.
188. Павлова Н. Н. Особенности употребления высказываний-предложений в диалогической речи / Н. Н. Павлова // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. Ин-т ин. яз им. М. Тореза. — М., 1988. — Вып. 306. Базовые грамматические единицы языка в речевой коммуникации. — С. 5—10.
189. Падучева Е. В. Понятие пресуппозиции в лингвистической семантике / Е. В. Падучева // Семантика и информатика. — М.: ВИНТИ, 1977. — Вып. 8. — С. 91—124.
190. Падучева Е. В. Прагматические аспекты связности диалога / Е. В. Падучева // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз., 1982. — Т. 41. — № 4. — С. 305—313.
191. Падучева Е. В. Прагматический источник связности диалога / Е. В. Падучева // Семинар проекта «Диалог», 1—6 марта 1982 г.: тезисы докл. — Тарту, 1982а. — С. 61—63.
192. Падучева Е. В. Тема языковой коммуникации в сказках Льюиса Кэрролла / Е. В. Падучева // Семиотика и информатика. — М.: ВИНТИ, 1982. — Вып. 18. — С. 76—19.

193. Паршин П. Б. Интенции в коммуникации / П. Б. Паршин // Общественные науки за рубежом; Реферативный журнал. Сер. 6. «Языкознание». — М.: ИНИОН, 1991. — № 2. — С. 23—30.
194. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. — М.: Мысль, 1971. — 351 с.
195. Петренко В. Ф. Проблемы эффективного речевого воздействия в аспекте психолингвистики / В. Ф. Петренко // Оптимизация речевого воздействия. — М.: Наука, 1990 — С. 18—31.
196. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Ч. С. Пирс. — М.: Логос, 2000. — 448 с.
197. Плотникова О. А. Стратегии контроля диалогического взаимодействия в интервью: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / О. А. Плотникова. — Омск, 2007. — 18 с.
198. Поспелова А. Г. Возможные подходы к решению проблемы экспрессивности и эмоциональности слова и предложения / А. Г. Поспелова // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии. — Л., 1985. — Вып. 5. — С. 83—90.
199. Поспелова А. Г. Речевые приоритеты в английском диалоге: автореф. дис. на соискание уч. степени. доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. Г. Поспелова. — СПб., 2001—72 с.
200. Поспелова А. Г. О дополнительных коммуникативно-прагматических функциях высказывания в английском языке / А. Г. Поспелова // Проблемы современного теоретического и синхронно-описательного языкознания. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — Вып. 3. Предложение и текст: семантика, прагматика и синтаксис. — С. 53—57.
201. Постовалова В. И. Язык как деятельность. Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта / В. И. Постовалова. — М.: Наука, 1982. — 224 с.
202. Потеня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. 4. / А. А. Потеня. — М.—Л.: Изд-во Акад. Наук, 1941. — 320 с.
203. Потеня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потеня. — М.: Искусство, 1976. — 614 с.
204. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативная преформация / Г. Г. Почепцов мл.) // Механизмы вывода и обработки знаний в системах понимания текста Труды по искусственному интеллекту. — Тарту, 1983. — С. 110—117.
205. Почепцов Г. Г. После коммуникативные процессы / Г. Г. Почепцов // Рациональность и семиотика дискурса: сб. науч. тр. Института философии АН Украины, 1994. — С. 130—140.

206. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Г. Г. Почепцов. — М.: Центр, 1998. — 352 с.
207. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. — М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2001. — 352 с.
208. Почепцов Г. Г. (мл.) Семантический анализ этикетизации общения / Г. Г. Почепцов (мл.) // Уч. зап. Тартус. гос. ун-та, 1980. — Вып. 519. — С. 98–108.
209. Почепцов Г. Г. Положительность/отрицательность как семантический фактор в синтаксисе / Г. Г. Почепцов // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. — 1977. — Вып. 112. — С. 87–89.
210. Почепцов Г. Г. Прагматический аспект изучения предложения (к построению теории прагматического синтаксиса) / Г. Г. Почепцов // Иностранные языки в школе. — 1975. — № 6. — С. 15–25.
211. Почепцов Г. Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г. Г. Почепцов // Языковое общение: Единицы и регулятивы: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та. — 1987. — С. 26–38.
212. Почепцов Г. Г. Фатическая коммуникация / Г. Г. Почепцов // Межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та. Семантика и прагматика синтаксических единств. — 1981. — С. 52–59.
213. Почепцов Г. Г. Коммуникативные аспекты семантики / Г. Г. Почепцов. — К.: Выща школа, 1987. — 132 с.
214. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. — Пятигорск: ПГПИИЯ, 1986 — С. 10–17.
215. Почепцов Г. Г. Предложение / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. Теоретическая грамматика современного английского языка. — М.: Высшая школа, 1981. — С. 164–281.
216. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения / О. Г. Почепцов. — К.: Вища школа, 1986. — 115 с.
217. Прангишвили А. С. Исследование по психологии установки / А. С. Прангишвили. — Тбилиси: Мецниереба, 1967. — 340 с.
218. Пропп В. Я. Структурное и историческое изучение волшебной сказки / В. Я. Пропп // Семиотика. — М.: Радуга, 1983. — С. 566–585.
219. Пушкин А. А. Способ организации дискурса и типология языковых личностей / А. А. Пушкин // Язык, дискурс и личность. — Тверь: ТГУ, 1990. — С. 50–59.
220. Пятигорский А. М. Избранные труды / А. М. Пятигорский. — М.: Языки рус. культуры, 1996. — 590 с.
221. Резник Р. В. Функции высказывания и функции компонентов высказывания / Р. В. Резник // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та ин.

- яз. им. М. Тореза: — М., 1990. — Вып. 355. Грамматические единицы языка в высказывании и тексте. — С. 76–80.
222. Рикёр П. Герменевтика. Этика. Политика: Московские лекции и интервью / П. Рикёр. — М.: Academia, 1995. — 160 с.
223. Рождественский Ю. В. Теория риторики / Ю. В. Рождественский. — М.: Добросвет, 1997. — 600 с.
224. Романов А. А. О перформативах в речевом акте (к проблеме постановки вопроса) / А. А. Романов // Содержательный анализ основных языковых единиц. — Барнаул: АГУ, 1981. — С. 140–152.
225. Романов А. А. Системный анализ регулятивных средств диалогического общения / А. А. Романов. — М.: ИЯ АН СССР, 1988. — 183 с.
226. Ромашко С. А. Язык как деятельность и лингвистическая прагматика / С. А. Ромашко // Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики: сб. обзоров. — М: ИНИОН, 1984. — С. 137–135.
227. Рябцева Н. К. Ментальный модус: от лексики к грамматике / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка. Ментальные действия. — М.: Наука, 1993. — С. 51–57.
228. Савченко Л. Р. Стеб как дискурсивный феномен массовой коммуникации / Л. Р. Савченко // Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. — 2001. — № 520. — С. 73–79.
229. Селіванова О. О Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 712 с.
230. Серль Дж. Р. Основные понятия исчисления речевых актов: пер. с англ. / Дж. Р. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 18. — С. 242–264.
231. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов: пер. с англ. / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 170–194.
232. Серль Дж. Р. Косвенные речевые акты: пер. с англ. / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 195–222.
233. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний: пер. с англ. / Дж. Р. Серль // Философия. Логика. Язык. — М.: Прогресс, 1987. — С. 96–126.
234. Серль Дж. Р. Что такое речевой акт? пер. с англ. / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 151–169.
235. Сидоров Е. В. Проблемы речевой системности / Е. В. Сидоров. — М.: Наука, 1987. — 144 с.

236. Синельникова Л. Н. Язык, погруженный в жизнь / Л. Н. Синельникова // *Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе*, 2001. — Вып. 2. — Ч. 1. Филологические науки. — С. 17–31.
237. Соковнин В. М. О природе человеческого общения (Опыт философского анализа) / В. М. Соковнин. — Фрунзе: Метеп, 1974. — 147 с.
238. Солганик Г. Я. К проблеме типологии речи / Г. Я. Солганик // *Вопросы языкознания*, 1981. — № 1. — С. 70–79.
239. Сорокин Ю. А. Общение и текст / Ю. А. Сорокин, Е. Б. Левченко // *Лингвистическая прагматика и общение с ЭВМ*. — М.: Наука, 1989. — С. 34–49.
240. Старикова Е. Н. Зарубежные теории речевой деятельности / Е. Н. Старикова // *Язык и идеология: Критика идеалистических концепций функционирования и развития языка*. — К.: Вища школа, 1981. — С. 114–136.
241. Старикова Е. Н. Проблемы семантического синтаксиса (на материале английского языка) / Е. Н. Старикова. — К.: Вища школа, 1985. — 123 с.
242. Степанов В. Н. Провокационный вопрос с точки зрения прагмалингвистики / В. Н. Степанов // *Московский лингвистический журнал*. — 2006. — Т. 6. — № 2. — С. 157–180.
243. Степанов Ю. С. В мире семиотики / Ю. С. Степанов // *Семиотика*. — М.: Радуга, 1983. — С. 5–36.
244. Стриженко А. А. Психолингвистические основы социально-ориентированного общения: [учебное пособие] / А. А. Стриженко. — Барнаул: Изд-во АГУ, 1981. — 100 с.
245. Стросон П. Ф. Намерение и конвенция в речевых актах: пер. с англ. / П. Ф. Стросон // *Новое в зарубежной лингвистике*. — М.: Прогресс, 1986. — Вып. 17. Теория речевых актов. — С. 130–150.
246. Ступин Л. П. Современный английский речевой этикет / Л. П. Ступин, К. С. Игнатъев. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. — 143 с.
247. Сусов И. П. О двух путях исследования содержания текста / И. П. Сусов // *Значение и смысл речевых образований: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та*, 1979. — С. 90–103.
248. Сусов И. П. Введение в языкознание / И. П. Сусов. — М.: АСТ: Восток–Запад, 2006. — 382 с.
249. Сусов И. П. Грамматика говорящего / И. П. Сусов // *Актуальные проблемы коммуникативной грамматики*. — Тула: Тульский гос. ун-т, 2000. — С. 130–138.
250. Сусов И. П. К предмету прагмалингвистики / И. П. Сусов // *Содержательные аспекты предложения и текста: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та*, 1983. — С. 3–15.

251. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // *Прагматика и семантика синтаксических единств: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та*, 1984. — С. 3–12.
252. Сусов И. П. Личность как субъект языкового общения / И. П. Сусов // *Личностные аспекты языкового общения: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та*, 1989. — С. 9–16.
253. Сусов И. П. Языковое общение и лингвистика / И. П. Сусов // *Прагматические и семантические аспекты синтаксиса: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та*, 1985. — С. 3–12.
254. Сусов И. П. Семантика и прагматика предложения: [учебное пособие] / И. П. Сусов. — Калинин: Изд-во КГУ, 1980. — 51 с.
255. Сухих С. А. Типология языкового общения / С. А. Сухих // *Язык, дискурс и личность*. — Тверь: ТГУ, 1990. — С. 45–50.
256. Сучкова Н. П. Стереотипные оценочные реплики-реакции в английской разговорной речи: дис ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Сучкова Наталья Павловна. — Пятигорск, 1988. — 191 с.
257. Тарасов Е. Ф. Введение. Методологические основания исследования речевого общения / Е. Ф. Тарасов // *Речевое общение: Проблемы и перспективы: сб. науч. — аналит. обзоров [сост. В. Г. Садур]*. — М.: ИНИОН, 1983. — С. 5–15.
258. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие методология и теория / Е. Ф. Тарасов // *Оптимизация речевого воздействия* / [под ред. Р. Г. Котова]. — М.: Наука, 1990. — С. 5–17.
259. Тарасов Е. Ф. К построению теории речевой коммуникации / Е. Ф. Тарасов // *Теоретические и прикладные проблемы речевого общения*. — М.: Наука, 1979. — С. 5–147.
260. Тарасов Е. Ф. Проблематика изучения, описания и моделирования речевого общения / Е. Ф. Тарасов // *Лингвистическая прагматика и общение с ЭВМ*. — М.: Наука, 1989. — С. 5–34.
261. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие: методология и теория / Е. Ф. Тарасов // *Оптимизация речевого воздействия*. — М.: Наука, 1990. — С. 5–18.
262. Тарасов Е. Ф. Тенденции развития психолингвистики / Е. Ф. Тарасов — М.: Наука, 1987. — 168 с.
263. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация / В. Н. Телия // *Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности*. — М.: Наука, 1991. — С. 5–35.
264. Тейтмайер Б. Диалог: проблемы анализа / Б. Тейтмайер // *Общение. Текст. Высказывание*. — М.: Наука, 1989. — С. 71–83.

265. Томашевский Б. В. Теория литературы (Поэтика) / Б. В. Томашевский. — Л.: Госиздат, 1925. — 232 с.
266. Топоров В. Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст: семантика и структура. — М.: Наука, 1983. — С. 227–285.
267. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ / В. Н. Топоров. — М.: Прогресс, 1995. — 623 с.
268. Троянов В. И. Личностные стратегии обоснования в дискурсе / Троянов В. И. // Личностные аспекты языкового общения. — Калинин: Изд-во КГУ, 1989. — С. 37–45.
269. Труфанова И. В. Образ слушающего в языке / И. В. Труфанова // Филологические науки, 1997. — № 2. — С. 98–104.
270. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. — М.: Просвещение, 1986. — 126 с.
271. Тураева З. Я. Лингвистика текста и категория модальности / З. Я. Тураева // Вопросы языкознания, 1994. — № 3. — С. 105–115.
272. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке / И. И. Туранский. — М.: Высш. шк., 1990. — 173 с.
273. Туранский И. И. Средства интенсификации высказывания в английском языке: [учебное пособие к спецкурсу для студентов пед. ин-тов и фак. иностр. яз.] / И. И. Туранский. — Куйбышев: Куйбышев, гос. пед. ин-т, 1987. — 78 с.
274. Успенский Б. А. Семиотика искусства / Б. А. Успенский. — М.: Языки рус. культуры, 1995. — 357 с.
275. Уфимцева Н. В. Мотивация в речевом воздействии: проблемы и концепции / Н. В. Уфимцева // Оптимизация речевого воздействия. — М.: Наука, 1990. — С. 56–68.
276. Формановская Н. И. Вы сказали «Здравствуйте»: Речевой этикет в нашем общении / Н. И. Формановская. — М.: Знание, 1982. — 158 с.
277. Формановская Н. И. Речевой этикет / Н. И. Формановская // Лингвистический энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — С. 413–414.
278. Формановская Н. И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты / Н. И. Формановская. — М.: Рус. яз., 1987. — 156 с.
279. Формановская Н. И. Функциональные и категориальные сущности устойчивых формул общения. автореф. дис. на соискание уч. степени. доктора филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н. И. Формановская. — М., 1979. — 37 с.
280. Фуко М. Археология знания / М. Фуко. — Киев: Ника — Центр, 1996. — 206 с.

281. Хартунг В. Деятельностный подход в лингвистике: результаты, границы, перспективы / В. Хартунг // Общение. Текст. Высказывание. — М.: Наука, 1989. — С. 41–55.
282. Хатиашвили Л. Г. Некоторые вопросы диалогического единства / Л. Г. Хатиашвили. — Тбилиси: Изд-во Тбил. ун-та, 1988. — 73 с.
283. Хельбиг Г. Проблемы теории речевого акта / Г. Хельбиг // Иностранные языки в школе, 1978. — № 5. — С. 11–21.
284. Хинтиikka Я. Логика в философии—философия логики / Я. Хинтиikka // Логико—эпистемологические исследования: пер. с англ. — М.: Прогресс, 1980. — С. 35–67.
285. Холодович А. А. О типологии речи / А. А. Холодович // Историко-филологические исследования. — М.: Наука, 1967. — С. 202–208.
286. Холодович А. А. Курс общей лингвистики Ф. де Соссюра / А. А. Холодович // Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию. — М., 1977. — С. 9–29.
287. Цирельсон Н. Ю. Взаимодействие иницирующих реплик и реплик—реакций в диалоге: На материале современного английского языка: дис... канд. филол. наук: 10.02.19, 10.02.04 / Наталья Юрьевна Цирельсон. — М., 2002. — 195 с.
288. Чахоян Л. П. О признаках высказывания / Л. П. Чахоян // Значение и смысл речевых образований: межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та. — 1979. — С. 121–125.
289. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка / Л. П. Чахоян. — М.: Высш. шк., 1979. — 168 с.
290. Чахоян Л. П., Функционально—семантические типы реплик—реакций в диалоге английских пьес 14–15 вв. / Л. П. Чахоян, Т. М. Власова // Функциональные особенности лингвистических единиц. — Краснодар, 1979. — С. 147–153.
291. Чахоян Л. П., Коммуникативная интенция в структуре речевого произведения / Л. П. Чахоян, Г. Д. Невзорова // Речевые акты в лингвистике и методике. — Пятигорск: ПГПИИЯ, 1986. — С. 17–21.
292. Чахоян Л. П., Паронян Ш. А. Взаимодействие интенций как фактор, определяющий типы межличностного общения / Л. П. Чахоян, Ш. А. Паронян // Личностные аспекты языкового общения. — Калинин: Изд-во КГУ, 1989. — С. 67–75.
293. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М.: Наука, 1991. — 240 с.
294. Человеческий фактор в языке. Коммуникация. Модальность. Дейксис. — М.: Наука, 1992. — 281 с.
295. Чухно А. А. Косвенные директивы и реакции на них: фактор адресата: (на материале английской диалогической речи): автореф. дис.

- на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / А. А. Чухно.— Ростов н/Д 2007.— 18 с.
296. Шатуновский И. Б. «Правда», «истина», «искренность», «правильность» и «ложь» как показатели соответствия / несоответствия содержания предложения мысли и действительности / И. Б. Шатуновский // *Логический анализ языка. Культурные концепты.*— М.: «Наука», 1991.— С. 31–38.
297. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова.— М.: Изд-во Азбуковик, 2003.— 377 с.
298. Шевеленкова Е. Д. Методологический анализ поведения как психологической категории / Е. Д. Шевеленкова // *Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та ин. яз. им. М. Тореза:*— М., 1984.— Вып. 242. Речевое поведение и речевая деятельность студентов на иностранном языке.— С. 11–19.
299. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16–20 вв.: [монография] / И. С. Шевченко.— Х.: Константа, 1998.— 168 с.
300. Шибутани Т. Социальная психология: Пер. с англ. / Т. Шибутани— М.: Прогресс, 1969.— 535 с.
301. Шилина М. В. Лингвистические средства создания экспрессивности в английском художественном тексте: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04 «Германские языки» / М. В. Шилина.— М.: 2000.— 23 с.
302. Шишкина Т. С. Дискурсивная специфика констативного речевого акта в репликах участников неформального интервью / Т. С. Шишкина // *Язык. Дискурс. Текст: материалы IV Международной научной конференции.*— Ростов н/Д: НПО ПИ ЮФУ, 2009.— С. 52–54.
303. Шишкина Т. А. Косвенное высказывание в сверхфразовом диалогическом единстве (на материале немецкого языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Т. А. Шишкина.— М., 1984.— 21 с.
304. Шишкина Т. А. Косвенное высказывание в теории речевой деятельности / Т. А. Шишкина // *Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза:*— М., 1983.— Вып. 209. Прагматика и структура текста.— С. 83–92.
305. Щерба Л. В. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании / Л. В. Щерба // *Языковая система и речевая деятельность.*— Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1984.— С. 146–196.
306. Шкловский В. Б. О теории прозы / В. Б. Шкловский.— М.: Сов. писатель, 1983.— 384 с.

307. Шпет Г. Сочинения / Г. Шпет.— М.: Правда, 1989.— 605 с.
308. Эйхенбаум Б. М. О прозе; о поэзии / Б. М. Эйхенбаум.— Л.: Худ. литература, 1986.— 453 с.
309. Эко У. Имя розы / У. Эко.— М.: Кн. палата, 1989.— 486 с.
310. Юдин Э. Г. Деятельность как объяснительный принцип / Э. Г. Юдин. // *Вопросы философии.*— 1976.— № 5.— С. 62–78.
311. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // *Структурализм: «За» и «против».*— М., 1975.— С. 193–230.
312. Якобсон Р. О. В поисках сущности языка / Р. О. Якобсон // *Семиотика.*— М.: Радуга, 1983.— С. 102–118.
313. Якубинский Л. П. О диалогической речи / Л. П. Якубинский // *Русская речь / под ред. Л. В. Щербы.*— Пг., 1923.— Вып. 1.— С. 96–194.
314. Якубинский Л. П. Язык и его функционирование / Л. П. Якубинский / [отв. ред. А. А. Леонтьев].— М.: Наука, 1996.— 208 с.
315. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Т. Е. Янко.— М.: Языки славянской культуры, 2001.— 384 с.
316. Яшенкова О. В. Оцінні номінації в англійському діалогічному мовленні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. / О. В. Яшенкова.— Київ: Націон.ун-т ім. Т. Шевченка, 1995.— 23 с.
317. Aarts F. English Syntactic Structures / F. Aarts, J. Aarts.— Oxford: Pergamon Press, 1982.— 189 p.
318. Adamzik K. Dialoganalyse: eine Disziplin auf der Suchenach ihrer Identität / K. Adamzik // *Future perspectives of Dialogue Analysis.*— Tübingen: Niemeyer, 1995.— P. 35–78.
319. Aijmer K. Conversational Routines in English: Convention and Creativity / K. Aijmer.— Cambridge: Longman, 1996.— 175 p.
320. Allwood J. Linguistic Communication as Action and Cooperation: A Study in Pragmatics / J. Allwood.— Göteborg: Univ. of Gothenburg, 1976.— 247 p.
321. Apostel L. Pragmatique Praxeologique: Communication et Action / L. Apostel // *Le langage en context: Etudes Philos. et Ling. de Pragmatique.*— Amsterdam: Eenhuis, 1980.— P. 191–315.
322. Atkinson J. Structures of Social Action / J. Atkinson, J. Heritage (eds.).— Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1984.— 210 p.
323. Austin J. L. How to Do Things with Words / J. L. Austin.— London: Clarendon Press, 1962.— 167 p.
324. Auwera J. On the Meaning of Basic Speech Acts / J. Auwera // *Journal of pragmatics.*— 1980.— № 4.— P. 253–264.

325. Bach K. *Linguistic Communication and Speech Acts* / K. Bach, R. M. Harnish. — Cambridge, London: The MIT Press, 1980. — 327 p.
326. Ballmer T. *Speech Act Classification: A Study in the Lexical Analysis of English Speech Activity Verbs* / T. Ballmer, W. Brennenstuhl. — Berlin etc.: Springer, 1981. — 274 p.
327. Bell C. *Ritual Theory, Ritual Practice* / C. Bell. — New York: Oxford University Press, 1992. — 195 p.
328. Bhatia, V. K. *Analysing Genre: Language use in professional settings* / V. K. Bhatia. — London, New York: Longman, 1993. — XVIII, 246 p.
329. Bickhard M. H. *Cognition, Convention and Communication* / M. H. Bickhard. — New York: Praeger, 1980. — 270 p.
330. Blum-Kulka Sh. *Indirectness and Politeness in Requests: Same or Different?* / Sh. Blum-Kulka // *Journal of Pragmatics*. — 1987. — № 11. — P. 131–146.
331. Blum-Kulka Sh. *The Language of Requesting in Israeli Society* / Sh. Blum-Kulka, B. Danet, R. Gherson // J. P. Forgas (ed.) *Language and Social Situations*. — Berlin, New York: Springer – Verlag, 1985. — P. 113–139.
332. Blum-Kulka Sh. *The Metapragmatic Discourse in American-Israeli Families at Dinner* / Sh. Blum-Kulka, H. Sheffer // G. Kasper, Sh. Blum-Kulka (eds.) *Interlanguage Pragmatics*. — Oxford: Oxford University Press, 1993. — P. 196–223.
333. Blum-Kulka Sh. *You Don't Touch Lettuce with Your Fingers: Parental Politeness in Family Discourse* / Sh. Blum-Kulka // *Journal of Pragmatics*. — 1990. — № 14. — P. 259–288.
334. Boden D. *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis* / D. Boden, D. H. Zimmerman (eds.). — Berkeley: University of California Press, 1991. — 305 p.
335. Bolinger D. *Intensification in English* / D. Bolinger // E. N. Starikova, N. N. Rayevskaya, N. N. Medvedeva (eds.) *Readings in Linguistics: Aspects of the Theory of Grammar*. — Kiev: Vysca Skola, 1984. — P. 87–99.
336. Brown P. *Politeness: Some Universals of Language Usage* / P. Brown, St. C. Levinson. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — 345 p.
337. Brown P. *Universals in Language Usage: Politeness Phenomena* / P. Brown, St. C. Levinson // E. N. Goody (ed.) *Questions and Politeness: Strategies in Social interaction*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1978. — P. 56–324.
338. Brown R. *The Pronouns of Power and Solidarity* / R. Brown, A. Gilman // T. A. Sebeok (ed.) *Style in Language*. — Cambridge, Mass.: MIT Press, 1960. — P. 253–276.

339. Cheepen C. *The Predictibility of Informal Conversation* / C. Cheepen. — London, New York: Pinter, 1990. — 132 p.
340. Cohen T. *Illocutions and Perlocutions* / T. Cohen // *Foundations of Language*. — 1973. — Vol. 9. — № 4. — P. 492–503.
341. Coulmas F. *Conversational Routine: Explorations in Standardised Situations and Patterned Speech* / F. Coulmas. — The Hague: Mouton, 1981. — 184 p.
342. Cordelia, M. *Complimenting Behaviour in Australian English and Spanish Speech* / M. Cordelia et al. — *Multilingua*. — 1995. — 14 (3). — P. 235–252.
343. Coulthard M. *An Introduction to Discourse Analysis* / M. Coulthard. — New York: Longman, 1992. — 212 p.
344. Cutting J. *Pragmatics and Discourse. A Resource Book for Students* / J. Cutting. — New York: Routledge, 2006. — 187 p.
345. Dascal M. *The Pragmatic Structure of Conversation* / M. Dascal // (On) Searle on Conversation. — Amsterdam; Philadelphia, 1992. — P. 35–56.
346. Davis R. *The Ritualization of Behavior* / R. Davis // *Mankind*. — 1981. — Vol. 13, № 2. — P. 103–111.
347. Davis S. *Perlocutions* / S. Davis // J. R. Searle, F. Kiefer, M. Bierwisch (eds.) *Speech Acts Theory and Pragmatics*. — Dordrecht etc.: Reidel, 1980. — P. 37–55.
348. Dijk T. A. van *The Semantics and Pragmatics of Functional Coherence in Discourse* / T. A. van Dijk. — *Versus*, Bologna, 1980. — № 26/27. — P. 49–66.
349. Dijk T. A. van *Philosophy of Action and Theory of Narrative* / T. A. van Dijk // *Poetics*. — The Hague-Paris: Mouton, 1976. — Vol. 5. — № 4. — P. 287–338.
350. Dijk T. A. van. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* / T. A. van. Dijk. — London-New York: Longman, 1977. — 261 p.
351. Dijk, T.A. van. *The Study of Discourse* // T.A. van Dijk. — London: Sage, 1997. — Vol. 1: *Discourse as structure and process*. — P. 1–34.
352. Edmondson W. J. *On Saying you're sorry* / W. J. Edmondson // *Conversational Routine*. — Hague, Paris: Mouton, 1981. — P. 273–288.
353. Edmondson W. *Spoken Discourse: A Model for Analysis* / W. Edmondson. — London, New York: Longman, 1981. — 217 p.
354. Fraser B. *Hedged performatives* / B. Fraser // P. Cole, J. Morgan (eds.) *Syntax and Semantics*. — New York: Academic Press, 1975. — Vol. 3. *Speech Acts*. — P. 187–210.

355. Gass S. M. Second language acquisition. An Introductory Course / S. M. Gass, L. Selinker. — Hillsdale, N. J. etc.: Lawrence Erlbaum, 1994. — 265 p.
356. Goffman E. Footing / E. Goffman // *Semiotica*. — 1979. — № 25. — P. 1–29.
357. Goffman E. Forms of Talk / E. Goffman. — Oxford: Basil Blackwell, 1981. — 335 p.
358. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior / E. Goffman. — Harmondsworth: Penguin Books, 1967. — 270 p.
359. Goffman E. Replies and Responses / E. Goffman // *Language in Society*, 1976. — Vol. 5. — № 3. — P. 257–313.
360. Gordon D. Conversational Postulates / D. Gordon, G. Lakoff // *Syntax and Semantics*. New York: Academic Press, 1971. — Vol. 3. Speech Acts. — P. 83–106.
361. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // *Syntax and Semantics*. — New York: Academic Press, 1975. — Vol. 3. Speech Acts. — P. 41–58.
362. Grice H. P. Utterer's Meaning, Sentence Meaning and Word Meaning / H. P. Grice // *Foundations of Language*. — 1968. — Vol. 4. — № 3. — P. 225–242.
363. Gu Yu. Politeness in Modern Chinese / Yu Gu // *Journal of Pragmatics*. — 1990. — № 14. — P. 237–257.
364. Gumperz J. J. Discourse Strategies / J. J. Gumperz. — Cambridge: Cambridge University Press, 1982. — 247 p.
365. Harnish R. M. A Projection Problem for Pragmatics / R. M. Harnish // *Syntax and Semantics*. — New York: Academic Press, 1979. — Vol. 10. Selections from the Third Groningen Round Table. — P. 315–342.
366. Hatch E. Rhetorical Analysis / E. Hatch // *Discourse and Language Education*. — Cambridge, etc.: Cambridge University Press, 1992. — P. 164–208
367. Herbert R. K. Sex-Based Differences in Compliment Behavior / R. K. Herbert // *Language in Society*. — 1990. — 19 (2). — P. 201–224.
368. Herbert R. K. The Ethnography of English Compliments and Compliment Responses: A Contrastive Sketch / R. K. Herbert // Oleksy W. (ed.) *Contrastive pragmatics*. — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989. — P. 3–35.
369. Ho D. Y. On the Concept of Face / D. Y. Ho // *American Journal of Sociology*. — 1975. — № 81. — 867–84.
370. Holdcroft D. Searle on Conversation and Structure / D. Holdcroft, // (On) Searle on Conversation. — Amsterdam; Philadelphia, 1992. — P. 57–76.

371. Hu H. Ch. The Chinese Concepts of «Face» / H. Ch. Hu // *American Anthropologist*. — 1944. — № 46. — P. 45–64.
372. Hundsnurscher F. On Insisting / F. Hundsnurscher // *Possibilities and Limitations of Pragmatics*. — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1981 — P. 343–357.
373. Hymes D. Foundations in Sociolinguistics: an Ethnographic Approach / D. Hymes. — Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1974. — 223 p.
374. Janney R. W. Universality and Relativity in Cross-Cultural Politeness Research: a Historical Perspective / R. W. Janney, H. Arndt // *Multilingua*. — 1993. — № 12. — P. 13–50.
375. Johnson, D. Entertaining and Etiquette for Today / D. Johnson. — Washington, D.C.: Acropolis Books, 1979. — 168 p.
376. Katriel T. Talking Straight: «Dugri» Speech in Israeli «Sabra culture» / T. Katriel. — Cambridge: Cambridge University Press, 1986. — 134 p.
377. Labov W. Therapeutic Discourse / W. Labov, D. Fanske. — New York: Academic Press, 1977. — 217 p.
378. Lakoff G. On Generative Semantics / G. Lakoff // D. Steinberg, I. Jakobovits (eds.) *Semantics. Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. — London, 1971. — P. 232–296.
379. Lakoff R. Language and Woman's Place / R. Lakoff. — New York: Harper and Row, 1975. — 83 p.
380. Lakoff R. The Logic of Politeness: or Minding Your P's and Q's / R. Lakoff // *Proceeding of the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 1973. — P. 292–305.
381. Laser-Freeman D. An Introduction to Second Language Acquisition Research / D. Laser-Freeman, M. H. Long. — London, New York: Longman, 1993. — 236 p.
382. Leech G. N. Exploration in Semantics and Pragmatics / G. N. Leech. — Amsterdam: Benjamins, 1980. — 133 p.
383. Leech G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. — London, New York: Longman, 1983. — 250 p.
384. Levinson St. Pragmatics / St. Levinson. — Cambridge: CUP, 2000. — 420 p.
385. Lewandowska — Tomaszczyk B. Praising and Complimenting / B. Lewandowska–Tomaszczyk // Oleksy W. (ed.) *Contrastive pragmatics*. — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989. — P. 73–100.
386. Lyons J. Semantics / J. Lyons — Cambridge etc.: Cambridge University Press, 1977. — 324 p.

387. MacIntyre P. D. Toward a Social Psychological Model of Strategy Use / P. D. MacIntyre // *Foreign Language Annals*. — New York, 1994. — Vol. 27, 2. — P. 185–195.
388. Manes J. Compliments: A Mirror of Cultural Values / J. Manes // N. Wolfson and E. Judd (eds.) *Sociolinguistics and language acquisition*. — Rowley (Mass.), London, Tokyo: Newbury House, 1983. — P. 96–102.
389. Mao L. M. R. Beyond Politeness Theory: 'Face' Revisited and Renewed / L. M. R. Mao // *Journal of Pragmatics*. — 1994. — № 21. — P. 451–486.
390. Mc Laughlin M. Conversation. How Talk Is Organized / M. Mc Laughlin. — Beverly Hills, C.A.: Sage, 1984. — 224 p.
391. Mehan, H. Learning lessons / H. Mehan. — Cambridge M. A.: Harvard University Press, 1979. — 184 p.
392. Morgan Y. Two Types of Conventions in Indirect Speech Acts / Y. Morgan // *Syntax and Semantics*. New York: Academic Press, 1978. — Vol. 9 *Pragmatics*. — P. 261–279.
393. Morpurgo-Tagliabue G. Grammar, Logic and Rhetoric in a Pragmatic Perspective / G. Morpurgo — Tagliabue // *Possibilities and Limitations of Pragmatics*. — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1981. — P. 493–508.
394. O'Driscoll J. About Face: a Defence and Elaboration of Universal Dualism / J. O'Driscoll // *Journal of Pragmatics*. — 1996. — № 25. — P. 1–32.
395. Ohman R. Instrumental Style: Notes on the Theory of Speech as Action / R. Ohman // *Current Trends in Stylistics*. — Edmonton: Illin. Linguistic Research, 1972. — P. 115–141.
396. Penman R. Facework and Politeness: Multiple Goals in Courtroom Discourse / R. Penman // Tracy K., Coupland N. (eds.) *Multiple Goals in Discourse*. — Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 1990. — P. 15–38.
397. Perelman Ch. Le champs de l'argumentation / Ch. Le Perelman. — Bruxelles (ed.). De l'Universite de Bruxelles, 1970. — 408 p.
398. Pomerantz A. Compliment Responses: Notes on the Co-operation of Multiple Constraints / A. Pomerantz // Schenkein J. (ed.) *Studies in the Organization of Conversational Interaction*. — New York: Academic Press, 1978. — P. 79–112.
399. Rathmayr R. Intercultural Aspects of New Russian Politeness / R. Rathmayr // *WU Online Papers in International Business Communication*. — Vienna: WU Vienna University of Economics and Business, 2008. — Series One: Intercultural Communication and Language Learning, 4. — Available at: <http://epub.wu.ac.at/1060/1/document.pdf>

400. Recanati F. Some Remarks on Explicit Performatives, Indirect Speech Acts, Locutionary Meaning and Truth — Value / F. Recanati // Searle J. R., Kiefer F., Bierwisch M. (eds.) *Speech Acts Theory and Pragmatics*. — Dordrecht etc.: Reidel, 1980. — P. 205–220.
401. Rosengren I. The Indirect Speech Acts / I. Rosengren // *Wege zur Universalien Forschung*. Tübingen: Niemeyer, 1980. — P. 462–468.
402. Ross J. R. On Declarative Sentences / J. R. Ross // *Readings in English Transformational Grammar*. — Waltham: Ginn & Co, 1970. — P. 222–272.
403. Sacks H., Schegloff E., Jefferson J. A Simplest Systematic for the Organization of Turntaking for Conversation / H. Sacks, E. Schegloff, J. Jefferson // *Language*. — 1974. — Vol. 50. — P. 696–733.
404. Sadock J. M. Towards a Linguistic Theory of Speech Acts / J. M. Sadock. — New York: Academic Press, 1974. — 168 p.
405. Sanford D. H. Competing Semantics of Vagueness: Many Values Versus Supertruth / D. H. Sanford. — *Synthese*, 1976. — Vol. 33. — № 2. — P. 13–34.
406. Schegloff E. A. On Some questions and ambiguities in conversation / E. A. Schegloff // *Current Trends in Textlinuistics*. — Berlin-New York: de Gruyter, 1978. — P. 81–102.
407. Schenkein J. *Studies in Conversational Interaction* / J. Schenkein (ed.). — New York: Academic Press, 1978. — 173 p.
408. Searle J. R. *Conversation* / J. R. Searle, et al // (On) Searle on Conversation. — Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co., 1992. — P. 7–29.
409. Searle J. R. *Expression and Meaning* / J. R. Searle. — Cambridge: Cambridge University Press, 1979. — 187 p.
410. Searle J. R. *Foundations of Illocutionary Logic* / J. R. Searle, D. Vanderveken. — Cambridge: Cambridge University Press, 1985. — 227 p.
411. Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* / J. R. Searle. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — 203 p.
412. Sinclair J. Priorities in Discourse Analysis / J. Sinclair // *Advances in Spoken Discourse Analysis*. — London; New York, 1992. — P. 79–88.
413. Sinclair J. *Towards an Analysis of Discourse* / J. Sinclair, M. Coulthard. — London: Oxford University Press, 1975. — 163 p.
414. Sokeland W. *Indirektheit von Sprechhandlungen: eine Linguistische Untersuchung*. Tübingen: Niemeyer, 1980. — 168 s.
415. Stalnaker R. C. *Pragmatics* / R. C. Stalnaker // *Synthese*. — Dordrecht, Boston, 1970. — Vol. 22. — № 1/2. — P. 272–289.
416. Stenström A-B. *An Introduction to Spoken Interaction* / A-B. Stenström. — London, 1994. — 277 p.

417. Stiles W. Classification of Intersubjective Illocutionary Acts / W. Stiles // *Language in Society*.— 1981.— Vol. 10.— P. 227–249.
418. Strawson P.E. Intention and Convention in Speech Acts / P.E. Strawson // *Pragmatics: A Reader*.— Oxford; New York, 1991.— P. 290–301.
419. Swiggers P. The Supermaxim of Conversation / P. Swiggers // *Dialectica*.— Lausanna, 1981.— Vol. 35.— P. 303–306.
420. Thomas J. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics / J. Thomas.— London: Longman, 1995.— 319 p.
421. Ting-Toomey S. The Matrix of Face: An Updated Face-Negotiation Theory / S. Ting-Toomey // W.B. Gudykunst (ed.) *Theorizing about Intercultural Communication*.— London: SAGE Publications, 2005.— P. 71–92.
422. Ting-Toomey S. (ed.) *The Challenge of Face-Work: Cross-Cultural and Interpersonal Issues* / S. Ting-Toomey (ed.).— New York: University of New York Press, 1994.— 205 p.
423. Turner K. The Principal Principles of Pragmatic Inference: Politeness / K. Turner // *Language Teaching*.— 1996.— № 29.— P. 1–13.
424. Verschueren J. On Speech Act Verbs / J. Verschueren.— Amsterdam: John Benjamins B.V., 1980.— 83 p.
425. Watson R. Symbolic Interactionism / R. Watson // *Handbook of Pragmatics: Manual*.— Amsterdam, Philadelphia, 1995.— P. 520–527.
426. Watts R.J., Ide S., Ehlich K. (eds.) *Politeness in Language: Studies in its History, Theory and Practice* / R.J. Watts, S. Ide, K. Ehlich (eds.).— Berlin: Mouton de Gruyter, 1992.— 300 p.
427. Watts, R.J. *Politeness* / Watts R.J.— Cambridge: Cambridge University Press, 2003.— 270 p.
428. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* / A. Wierzbicka.— Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1991.— 502 p.
429. Wierzbicka A. *English Speech Act Verbs: A Semantic Dictionary* / A. Wierzbicka.— Canberra, Sydney etc.: Australian National University Press, 1987.— 500 p.
430. Wilson St. R., Kim M.— S., Meischke H. Evaluating Brown and Levinson's Politeness Theory: A Revised Analysis of Directives and Face / St. R. Wilson, M.— S. Kim, H. Meischke // *Research on Language and Social Interaction*.— 1991.— № 25.— P. 215–52.
431. Wolfson N. An Empirically Based Analysis of Complimenting in American English / N. Wolfson, E. Judd (eds.) // *Sociolinguistics and Language Acquisition*.— Rowley (Mass.), London, Tokyo: Newbury House Publishers, 1983.— P. 82–95.

432. Wolfson N. *Perspectives* / N. Wolfson // *Sociolinguistics and TESOL*.— London: Newbury House Publishers, 1989.— 215 p.
433. Wolfson N. The Compliment as a Social Strategy // *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication* / N. Wolfson, J. Manes.— 1980.— Vol.13.— № 3.— P. 391–410.
434. Wright G. H., von *The Varieties of Goodness* / G. H. von Wright.— London: Routledge and Kegan Paul, 1963 — XIV, 222 p.
435. Wunderlich D. Methodological Remarks on Speech Act Theory / D. Wunderlich // *Speech Act Theory and Pragmatics*.— Dordrecht, 1980.— P. 291–312.
436. Wunderlich D. *Studien zur Sprechakttheorie* / D. Wunderlich.— Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1976.— 417 s.
437. Yahya-Othman S. Covering One's Social Back: Politeness among the Swahili / S. Yahya-Othman // *Text*.— 1994.— № 14.— P. 141–161.
438. Yule G. *Pragmatics* / G. Yule.— Oxford: Oxford University Press, 1996.— 138 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Albee E. *Tiny Alice* / E. Albee.— New York: Pocket Books, 1968.— 184 p.
2. Albee E. *Two Plays* / E. Albee.— New York: New American Library, 1961.— 127p.
3. Anderson M. *Barefoot Athens* M. Anderson // *Contemporary American Drama*.— New York: The Macmillan Company, 1964.— P. 257–334.
4. Behrman S.N. *The Second Man* / S.N. Behrman // *Twenty-five Best Plays of the Modern American Theatre*.— New York: Crown Publishers, 1954.— P. 333–370.
5. Bolt R. *A Man of All Seasons* / R. Bolt // *New English Dramatists*.— London: Penguin Books, 1963.— Vol. 6.— P. 21–118.
6. Bradbury R. *Short Stories* / R. Bradbury.— Moscow: Raduga Publishers, 1983.— 382 p.
7. Chase J.H. *There's a Hippie on the Highway* / J.H. Chase.— London: Panther Books Ltd., 1977.— 160 p.
8. Cheever J. *Selected Short Stories* / J. Cheever.— Moscow: Progress Publishers, 1986.— 342 p.
9. Christie A. *The Gentleman Dressed in Newspaper* / A. Christie // *English Short Stories*.— Moscow: Raduga Publishers, 1988.— P. 282–288.
10. Collier J. *Incident on a Lake* / Collier J. // *English Short Stories of the 20th Century*.— Moscow: Raduga Publishers, 1988.— P. 338–342.
11. Cooper W. *Immortality at Any Price*. / W. Cooper.— London: Sinclair Stevenson Limited, 1991.— 234 p.
12. Coward N. *Plays* / N. Coward.— London: Eyre Methuen Ltd., 1980.— Vol. 2.—360p.
13. Deevy T. *Katie Roche* / T. Deevy.— London, Southampton: Camelot Press Ltd., 1936.— P. 607–700.
14. Donleavy J. P. *The Plays* / J. P. Donleavy.— London: Penguin Books, 1974.— 351p.
15. Dukes A. *Such Men are Dangerous* / A. Dukes // *Famous Plays of Today*.— London: Victor Gollancz Ltd., 1929.— P. 485–576.
16. Dunne D. *The Two Mrs Grenvilles*. / D. Dunne.— New York: Bantam Books, 1987.— 374 p.
17. Eliot T. S. *The Family Reunion* / T. S. Eliot.— London: Faber and Faber, 1979.— 126 p.
18. Glaspell S. *Frifles* / S. Glaspell // *English One Act Plays of Today*.— London: Oxford University Press, 1965.— P. 173–194.
19. Gloag J. *Love as a Foreign Language*. / Gloag J.— London: Sinclair — Stevenson Limited, 1991.— 261 p.
20. Gunn R.J. *The Island Dreamer*. / R.J. Gunn — London: Grafton Books, 1991.— 558p.
21. Gunn R.J. *True Friends*. / R.J. Gunn — London: Grafton Books, 1993.— 532p.
22. Golding W. *The Inheritors* / W. Golding.— London, Boston: Faber and Faber, 1981.— 233 p.
23. Hailey A. *The Money Changers*. / A. Hailey — New York: Corgi Books, 1991.— 544 p.
24. Hemingway E. *Fiesta* / E. Hemingway.— Moscow, 1981.— 246 p.
25. Hellman L. *The Autumn Garden* / L. Hellman // *Three American Plays*.— Moscow: Progress Publishers, 1972.— P. 129–220.
26. Hemingway E. *The Killers* // Mc Conochie J. A. *20-th century American Short Stories*.— Москва: Высшая школа, 1979.— P. 18–43.
27. Hoffe M. *Many Waters* / M. Hoffe // *Famous Plays of Today*.— London: Victor Gollancz Ltd., 1929.— P. 239–348.
28. Hotchner A. E. *Doris Day: Her Own Story* / A. E. Hotchner.— New York: Bantam Books, 1976.— 362 p.
29. Kaufman G. *Beggar on Horseback* / G. Kaufman, M. Connelly // *Twenty-Five Best Plays of the Modern American Theatre*.— New York: Crown Publishers, 1954.— P. 123–162.
30. Lessing D. *Each His Own Wilderness* / D. Lessing // *New English Dramatists*.— London: Penguin Plays, 1960.— Vol. I.— P. 41–96.
31. Levy B. W. *Mrs. Moonlight* / B. W. Levy // *Famous Plays of Today*.— London: Victor Gollancz Ltd., 1929.— P. 577–670.
32. Ludlum R. *The Holcroft Covenant*. / R. Ludlum — London: Grafton Books, 1979.— 608 p.
33. Maclean A. *When Eight Bells Toll* / A. Maclean.— London, Glasgow: Collin Fontane Books, 1976.— 223 p.
34. Maltz A. *Selected Stories* / A. Maltz.— Moscow: Foreign Language Publishing House, 1951.— 327 p.
35. March W. *Bill's Eyes* // *Eleven American Stories*.— Moscow: Progress, 1978.— P. 113–127.
36. Maugham W.S. *Collected Plays* / W.S. Maugham.— London: Windmill Press, 1952.— 310 p.
37. Maugham W.S. *The Moon and Sixpence* / W.S. Maugham.— Moscow: Progress Publishers, 1972.— 239 p.
38. Miller A. *Death of a Salesman* / A. Miller.— New York: The Viking Press, 1959.— 139 p.

39. Miller A. *The Price* / A. Miller.— New York: The Viking Press, 1968.— 116p.
40. Mortimer J. *The Dock Brief* / J. Mortimer // *English One-Act Plays of Today*.— London: Oxford University Press, 1965.— P. 195–236.
41. Murdoch I. *The Book and the Brotherhood*. / I. Murdoch — London: Penguin Books, 1988.— 601 p.
42. Murdoch I. *The Message to the Planet*. / I. Murdoch — London: Penguin Books, 1990.— 563 p.
43. Murdoch I. *The Sandcastle*. / I. Murdoch. — Ленинград: Просвещение. Ленингр. отд-е, 1975.— 216 с.
44. O'Neill E. *Long Day Journey into Night* / E. O'Neill // *Three American Plays*.— Moscow: Progress Publishers, 1972.— P. 9–128
45. Osborne J. *Epitaph for George Dillon* / J. Osborne, A. Greighton // *New English Dramatists*.— London: Penguin Books, 1960.— Vol.2.— P. 141–221.
46. Osborne J. *West of Suez* / J. Osborne // *Modern English Drama*.— Moscow: Raduga Publishers, 1984.— P. 382–455.
47. Parker L.N. *Disraeli* / L.N. Parker.— London: John Lane, The Bodley Head, 1910.— 149 p. Pinter H. *The Dumb Waiter* / H. Pinter // *Plays of Modern Theatre*.— Leningrad: Prosveshcheniye, 1970.— P. 111–131.
48. Pascal F. *Slam Book Fever*. / F. Pascal.— New York: Bantam Books, 1988.— 475 p.
49. Pinter H. *Plays: Four*. / H. Pinter.— London: Faber and Faber, 1991.— 406 p.
50. Pinter H. *Plays: One*. / H. Pinter.— London: Faber and Faber, 1991.— 375 p.
51. Priestley J. B. *Time and the Conways and Other Plays* / J. B. Priestly.— London: Penguin Books, 1977.— 302 p.
52. Priestly J. B. *Mother's Day* / J. B. Priestly // *English One-Act Plays of Today*.— London: Oxford University Press, 1965.— P. 149–172.
53. Rattigan T. *The Browning Version* / T. Rattigan // *English One-Act Plays of Today*.— London: Oxford University Press, 1965.— P. 1–60.
54. Robertson W. G. *The Slippers of Cinderella* / W. G. Robertson // *Eight Modern Plays*.— London, Edinburg and New York: Thoman Nelson & Sons Ltd., 1937.— P. 49–80.
55. Saunders J. *Neighbours and Other Plays* / J. Saunders.— London: Andre Deutsch, 1968.— 184 p.
56. Schary D. *The Highest Tree* / D. Schary // *Contemporary American Drama*.— New York: The Macmillan Company, 1964.— P. 173–254.
57. Shannon D. *Family Money*. / Shannon D.— New York: Bantam Books, 1984.— 547 p.
58. Shaw G. B. *Four Plays* / G. B. Shaw.— Moscow: Foreign Language Publishing House, 1952.— 356 p.

59. Sherriff R. C. and Casalis J. *St. Helena* / R. C. Sherriff and J. Casalis // *Famous Plays of 1935–1936*.— London, Southampton: Camelot Press Ltd., 1936.— P. 9–144.
60. Smith D. *Call It a Day* / D. Smith.— London, Southampton: Camelot Press Ltd., 1936.— P. 145–296.
61. Spark M. *The Public Image* / M. Spark.— Moscow: Progress Publishers, 1976.— 292 p.
62. Steinbeck J. *The Winter of Our Discontent* / J. Steinbeck.— Moscow: Vyssaja Skola, 1985.— 271 p.
63. Storey D. *In Celebration. The Contractor* / D. Storey.— London: Penguin Books, 1970.— 220 p.
64. Suckow R. *A Start in Life* / R. Suckow R. // *Eleven American Stories*.— Moscow: Progress, 1978.— P. 98–112.
65. Sutro A. *The Perplexed Husband* / A. Sutro.— London: Samuel French Publishers, Ltd., 1913.— 120 p.
66. Thompson E. *On Golden Pond* / E. Thompson.— New York: New American Library, 1981.— 191 p.
67. Thurber J. *The Secret Life of Walter Mitty* // Mc Conochie J. A. *20-th century American Short Stories*.— Москва: Высшая школа, 1979.— P. 97–118.
68. Tushnet L. *The Klausners*. / L. Tushnet // *Eleven American Stories*.— Moscow: Progress, 1978.— P. 5–32.
69. Updike J. *Couples*. / J. Updike.— London: Penguin Books, 1968.— 506 p.
70. Updike J. *Rabbit at Rest*. / J. Updike.— London: Penguin Books, 1991.— 512 p.
71. Updike J. *Rabbit, Run*. / J. Updike.— London: Penguin Books, 1964.— 249p.
72. Waterhouse K. and Hall W. *Billy Liar* / K. Waterhouse, W. Hall // *Modern English Plays*.— Moscow: Progress Publishers, 1966.— P.143–231.
73. Wesker A. *Plays* / A. Weker.— London: Penguin Books, 1980.— 266 p.
74. West D. *The Richer, the poorer* / D. West // *Still Life*.— Ленинград: Просвещение. Ленингр. отд-е, 1975.— P. 155–159.
75. Whiting J. *The Devils* / J. Whiting // *New English Dramatists*.— London: Penguin Books, 1963.— Vol. 5.— P. 119–206.
76. Wilde O. *The Importance of Being Earnest* / O. Wilde // *Eight Great Comedies*.— New York: New American Library, 1958.— P. 286–345.

Наукове видання

**Липко Ірина Петрівна
Артеменко Тетяна Миколаївна
Зайцева Маргарита Олексіївна
Міщенко Вікторія Яківна**

НАРИСИ З ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДИСКУРСУ: ДО ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ

Монографія

За загальною редакцією Липко І.П.

Підписано до друку 08.04.2014 р. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Petersburg. Друк офсетний. Ум. друк арк. 12,75.
Тираж 1000 прим. Замовлення_____.

Фірма «БУРУН і К»
61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 40, к. 509-г. Тел. (057)719-59-83.
Свідоцтво: ДК № 1419 від 07. 07. 2003 р.

Віддруковано відповідно до якості наданих діапозитивів
у друкарні «Юнісофт»